

Stanovanjska vprašanja borcev na vasi

O uspešnem reševanju stanovanjskih zadev borcev je bilo že precej razpravljano in tudi napisanega. Toda kadarkoli smo o tem govorili ali pisali, smo upoštevali vedno celotno število potreb in ga primerjali s skupnim številom na novo zgrajenih stanovanj za borce in celotnim številom rešenih primerov. Znano pa je, da se tako za zaposlene kakor tudi za upokojene borce in vojaške vojne invalide gradijo stanovanja v glavnem le v mestih in industrijskih naseljih.

Da je stanovanjsko vprašanje borcev zelo pereče tudi na vasi, je predsedstvo ZZZB NOV Slovenije ugotovilo že lani. Zato je na svoji seji v aprilu letos navedlo med drugim tudi tole:

● Stanovanjska komisija pri predsedstvu ZZZB NOV Slovenije je v letu 1963 reševala nad 100 prazen za kredite za dograditev ali popravila stanovanj na vasi. Pozitivno je rešila 54 primerov in dodala nekaj nad 18 milijonov dinarjev kreditov.

V letu 1964 je predsedstvo ZZZB NOV Slovenije imelo v proračunu 30 milijonov dinarjev. Toda ta proračunska sredstva so bila kmalu potem, ko so bila odobrena, tudi uporabljena. Nad 200 je bilo prošelj za posojila, a komaj 150 dodeljenih je bilo. To kaže, da potreb je neprimeren, več in nove prošnje prihajajo še vedno — toda denarja ni več. Lahko bi rekli, da je na deželi nad 1000 borcev, ki ali nimajo stanovanja ali pa se jim tako rekoč podira streha nad glavo, ker nimajo na voljo nujno potrebnih sredstev za popravila, kredita pa tudi dobiti ne morejo.

Znano je, da lahko dobijo kredite iz občinskih stanovanjskih skladov le tisti, ki so v delovnem razmerju, pa tudi upokojenci. Tisti borci, ki obdelujejo svoje zemlje, a niso v delovnem razmerju, pa takega kredita ne morejo dobiti. Zato se mnogi od teh, predvsem taki, ki jim niso razpadlo in se zamažajo, tudi, da bi kjerkoli dobili potreben kredit, sprašujejo, ali je njihova zasluga kot borcev manjša od zasluge tistih borcev, ki so sedaj v delovnem razmerju in ki dobijo zgrajena stanovanja ali pa kredit, da si sami gradijo hišo. Sprašujejo se, ali res ni nikjer možnosti, da bi dobili tistih nekaj stotisoč, morda pol milijona dinarjev kredita, da bi si popravili hišo ali stanovanje, ki jim že razpada, saj pri tem ne gre za milijone. Zato vsi ti zahtevajo spremembo predpisov o dodeljevanju kreditov iz občinskih stanovanjskih skladov v tem smislu, da bi lahko iz njih dobili kredit tudi borci — kmetje, ki niso v delovnem razmerju.

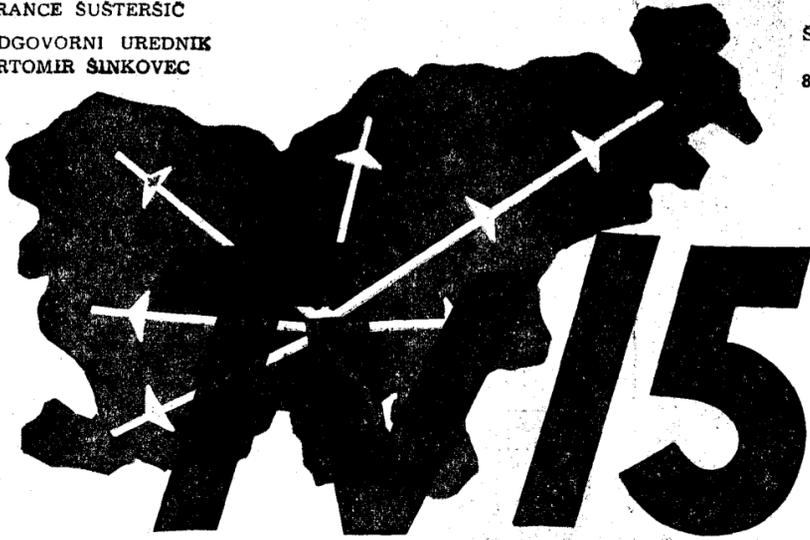
Toda vse to ne prizadeva samo tiste, ki imajo lastne hiše ali stanovanja, ki so potrebna popravila. Gre tudi za tiste borce, ki so sicer zaposleni v bližnjem mestu ali industrijskem kraju, a morajo, ker nimajo druge možnosti, stanovati v kakem zaslimem stanovanju na vasi. Tudi takih čakajo, kdaj pridejo na vrsto in dobijo primerno stanovanje. Gospodarske in delovne organizacije namreč ne gradijo stanovanjskih blokov in tudi ne družinskih hiš na vasi. Če prizadevi sami nimajo potrebnih lastnih sredstev, da bi lahko dobili kredit, morajo še kar naprej čakati in se pri tem lahko samo sprašujejo, kako dolgo bo to še trajalo.

V SR Sloveniji je registriranih še 3070 nerešenih stanovanjskih zadev borcev. Od tega jih je tretjina takih, ki živijo na vasi in ki že ves čas, odkar se sistematično rešujejo stanovanjske zadeve borcev, čakajo, da bi tudi oni prišli na vrsto. Ne čakajo mirno — povsod sprašujejo, prosijo, zahtevajo, toda na eni strani jih ovirajo predpisi, ki bi jih bilo treba spremeniti, a na drugi strani praksa, da gradijo stanovanja za borce le v mestih in industrijskih središčih. Tudi to prakso bo treba spremeniti in razširiti graditev tudi na vasi.

To so želje, to so zahteve prizadetih in le ob upoštevanju le-teh bo mogoče v prihodnjih letih celovito rešiti stanovanjski problem bivših borcev.

V. M.

GLAVNI UREDNIK
FRANCE SUŠTERŠIČ
ODGOVORNI UREDNIK
CRTO MIR ŠINKOVEC

GLASILO ZVEZE ZDRUŽENJ BORCEV NOV SLOVENIJE

Dobrodošli v Gornjem gradu

Priloge za praznovanje 20. obletnice osvoboditve Gornje Savinjske doline, ki bo 12. in 13. septembra 1964 v Gornjem gradu, se bližajo koncu. Skrajni rok kraja v občini, ki ne bi kazal prazničnega razpoloženja. Številni mlajši, transparenti in zastave dajejo še posebno praznični videz. Še posebej pa to velja za kraje ob glavnih cestah, po katerih bodo prihajali gostje in udeleženci proslave. Tega dne se bodo v Gornjem gradu srečali številni partizanski komandanti, borci in aktivisti, ki so se borili v teh krajih, in obujali spomine na težke, toda slavne dni naše revolucije. Prebivalci Gornje Savinjske doline jih bodo prav tako toplo sprejeli kot pred 20 leti, ko so osvobodili njihove kraje.

20. obletnica osvoboditve je razgibala občane Gornje Savinjske doline tudi v povečani ustvarjalni vni. Skozi Smartno ob Dreti bo za praznik izročena prometna asfaltirana cesta v dolžini dveh kilometrov. Za ta dela so porabili nad 20 milijonov dinarjev. Veliko sredstev so zbrali občani; 5 milijonov samo s prispevanim lesom. V Gornjem gradu bodo odprli novo samopostrežno trgovino. Investitor za ta sodoben trgovski objekt je »Merka-tor« iz Ljubljane.

Začetek proslave bo v soboto, 12. septembra, ob 15 uri, ko bo v združenem domu v Gornjem gradu otvoritev razstave dokumentov in fotografij iz narodno-osvobodilnega boja, s poudarkom na obdobje osvobodjenega ozemlja v Gornji Savinjski dolini, ki jo je pripravil Muzej revolucije v Celju. Ob 17. uri bo pri Gornjem gradu odkritje spomenika z grobnico 149 padlim borcem v okolici Gornjega grada v sovražni ofenzivi pozimi 1944-1945. Spomenik bo eden najlepših v Gornji Savinjski dolini. Pri odkritju bosta sodelovala godba in pevski zbor »Zarja« iz Trbovelj. Zvečer bodo po hribih vse občine zagoreli številni kresovi. Nad Gornjim gradom pa bo velik ognjemet. Zvečer ob 20. uri bo svečana akademija v prireditvi DPD »Zarja« iz Trbovelj. Na programu je kantata Radovana Gobca H.F.J. PARTIZAN, Savinjska kronika in na nastop pevskega zbora in godbe na pihala »Zarie« iz Trbovelj. Dirigiral bosta Radovan Gobec in Jože Skrinjar.

V nedeljo, 13. septembra, zjutraj bo po vseh večjih krajih v občini budnica. Ob 8.30 bo odkritje spominske plošče kulturnikom IV. operativne cone, ki je od avgusta do decembra 1944 delovala v Gornji Savinjski dolini. Spominski govor bo imela Vera Hreščak-Bebler. Ob desetih dopoldne bo veliko politično zborovanje. Nastopili bodo tudi združeni pevski zbori iz moziške občine ter pevska zbora »Zarja« in »Slavček« iz Trbovelj z borbeni-

mi pesmimi. Na slavnostnem pro-tudi strelsko tekmovanje, ki se storu se bodo zbrali tudi številni ga bo udeležilo blizu 200 strelcev preživeli borci in aktivisti IV. številnih občin Slovenije. Operativne cone. Dopoldne bo R. Z.

Pridite v Mostec!

Vabimo vse nekdanje zapornike, internirance, deportirance ter vse borce in aktiviste NOV okraja Ljubljana na tovariški srečanje, ki bo v nedeljo, 13. septembra 1964 ob 10. uri v Mostecu, Ljubljana-Šiška.

Zveza združenj borcev NOV okraja Ljubljana

V Trebnjem so letos slovesno praznovali občinski praznik in jubilej Gubčeve brigade

Pred petindvajsetimi leti, to je 1. septembra 1939, v zgodnjih jutranjih urah, so se spustila krdele Wermachta čez mejo na Poljsko. Tedaj se je začelo za Poljake najstrašovitše obdobje njihove zgodovine. Tako je nacistični pohlep naposled zanetil drugi svetovni požar. Diplomati zahodnih držav so kolebali in omahovali vse do napada na Poljsko. V bojazni zase so se zdaj odločili in napovedali Nemčiji vojno. Nihče na svetu tedaj ni predvideval, da bo spopad trajal polnih šest let, da bo prinesel človeštvu toliko gorja. (Na sliki: Nemške štuke nad Poljsko.)

Po dvaindvajsetih letih v Trebnjem

Kakor vsaka reč ima tudi praznovanje občinskega praznika svojo zgodovino. Odkar si je skoraj vsaka naša občina izbrala svoj praznik v spomin na pomemben dan med NOB ali prej, so občine doživele zares nešteto sprememb, ukinitvev, združitvev in podobnega.

Tako je tudi sedanja trebanjska občina združenje treh nekdanjih, pa še nekaterih delov s strani, ob mejah. Treba je bilo zbrati tak občinski praznik, ki bo za vse sprejemljiv, da ne bo očitkov, češ, ta in ta občina nas je »pohopala«, nismo se združili, ampak so nas priključili. Lahko rečemo, da so v Trebnjem imeli srečno roko, ko so izbrali za svoj občinski praznik 4. september, v spomin na ta dan leta 1942, ko je bila na Trebelnem ustanovljena brigada »Matija Gubec«.

Če so bili v Šerčerjevi brigadi Notranjci, v Tomšičevi prostovoljci iz vseh vetrov, v Cankarjevi Belokranjci, so se znašli v Gubčevi večinoma domačini z

območja med takratno nemško mejo, dolensko železnico, Krko. Z grčki posejan svet, sem in tja vmes malo hoste, pa vinogradi in plodna polja, stare furmanske ceste in železnica. Starodavni trg in mesteca so si podala roko.

Iz odredov je nastala brigada na Trebelnem, ki leži nekako sredi tega ozemlja, na primerni vzpetini, odkoder je pripravno hoditi na akcije na vse strani. Pozneje je postalo Trebelno znamenita vas in mnogo slovenskih, pa tudi hrvaških partizanov je šlo mimo, mnogo krvi je preteklo, toda Gubčeva se je vedno rada vračala v to vas, kot bi vedela, kje je doma, čeprav so mnogi gubčevci padli ali odšli v druge enote za oficirje.

Od takrat so se pogoji življenja v teh krajih tako spremenili, kot se prej niso v sto letih. Še so ostale s slamo krite zidavnice po grčih, še je dosti revščine in nevednosti, toda iz leta v leto gre na bolje. V večje vasi se je naselila industrija, resda samo stranski obrati večjih tovarn, toda začetek je tu. S Trebelnega vozijo delavce v Litostroj, po dolinah orjejo traktorji...

Občinsko središče Trebnje je letos prvič praznovalo skupaj z vso občino novi občinski praznik. Manjše proslave so bile v vseh večjih krajih, kot so Trebelno, Mokronog, Mirna, Velika loka, Dobrnič, Čatež, Sentrupert. Delegacija ZB je položila venec na spomenik v gozdu pri Trebelnem, kjer je bila usta-

(NADALJEVANJE NA 3. STR.)

OBČANSKA BELEŽNICA

Pred nekaj dnevi sem dobil pismo. Nič čudnega, saj ni človeka, ki si ne bi s kom dopisoval. Modra koverta. Poštni žig — Maribor. Naslov v srbohrvaščini in tudi vsebina v istem jeziku...
Odprem in začnem brati:
»Pismo svetega Antona.
Sveti Anton Vam zaupa in Vam hoče pomagati! Prav tako tudi ljubi Bog...«
Pomanem si oči, da bi ugotovil, če se mi morda ne sanja. Berem dalje.
Želite to vsebino in se vključite v verigo ter pošljite pismo. Komur želite. Nekaj ameriški oficir je dejal, da mora ta veriga obiti ves svet! Vsebinsko tega pisma prepisite trinajstkrat in vsak dan pošljite po pošti eno pismo komurkoli. Pazite na trinajsti dan! Bog Vas bo prijetno presenetil.
Poglejte primer: neka gospa se je tudi vključila v to verigo pisanja. Zetela je dobilo premijo na loteriji in dobila je pol milijona dinarjev; neka druga pa verige ni hotela nadaljevati in je izgubila otroka!
Neki drugi gospod je zadržal pismo in so ga ubili!

Naj Vam ne bo težko pisati, kajti Vaš trud bo tisočkrat poplačan. Sveti Anton Vam zaupa. Pazite na trinajsti dan!
To pismo je prišlo iz Kanade in ne smete ga zadržati in mu preprečiti pot okoli sveta. To pismo je tudi napisal neki vojak in postal je srečen.
Nadaljujte z verigo in trinajstega dne bo Vaš trud mnogokrat poplačan!...
Podpisa ni bilo...

Pismo svetega Antona

Priznati moram, da sem pismo večkrat prebral. Obrčal sem ga in vnovič prebral.
Očem nsem mogel verjeti.
Sprva sem se začel na ves glas smejati, potem pa me je to minilo. Ko sem namreč začel malce temeljiteje razmišljati, sem dejansko ugotovil, da smehu v celoti ni mesta.
Ne gre namreč za to, da bi na vse kriplje poudarjali »pomen« tovrstne pošne pisemske igre. Vendar značilno je, da se je to spet po-

javilo zdaj, ko je počitnični konec in ko se bližajo zimski dnevi in imajo ljudje verjetno tudi več časa za pisanje. Marsikdo bo namreč nasedel temu »leporečju« in se vključil v igro z upanjem, da bo trinajstega dne» vendarle potrkala na njegova vrata mladenka sreča. In ko bo tistega dne razočaran nad svetim Antonom — ali pa še mu bo naključje navrglo prav tistega dne kako prijetno presenečenje — bo dejal:

— Vidiš, pa je le rest!
Bolj kot vse drugo pa zaskrbnjujejo vsebina oziroma groznice organizatorjev vsem tistim, ki bi zadržali pisma in jih ne bi poslali naprej. Kajti »nekomu je umrl otrok, drugega so ubili...« in tako naprej.
To je tisto, kar človeka najbolj preseneča.
Verjeti je, da se bo kdo, zaradi svoje nalivnosti, nepoučenosti ali česarkoli drugega, dejansko vključil v to igro, boječ se kakršnihkoli posledic, ki bi jih »izvajal« sveti Anton.
Ljudska nalivnost je še vedno precejšnja.
Toda — ljudje, ki organizirajo to igro, prav gotovo niso nalivni. Ze zaradi tega ne, ker vedo, da je nalivnežev še dovolj!...
Smisel takih pisem je na dlani. Tudi cilja ni tako težko videti. Vsaj slutiti ga je moč...
»Oprostite, sveti Anton, jaz bom pismo zadržal in z veliko nestrpnostjo čakam trinajstega dne! Pozdravljen!«

IZTOK AUSEC

P. S. Drugič se vsaj podpiši, tako zahteva olika!

Pismo uredništvu

Kot stalni bralec vašega lista »TV-15« bi vas rad na nekaj opozoril. V vsaki številki izhaja rubrika »fotografija z vprašanjem«. Njen namen je dobiti točne podatke o fotografiji, posneti med NOB. Smatramo, da fotografija nima nobene ali pa ima prav malo vrednosti, če se ne ve, kdaj in kje so jo posneli.

Da bom bolj točen, naj povem, da gre za fotografijo s prve strani »TV-15« z dne 25. avgusta 1964. Pod njo je bilo zapisano »Leta 1944: Partizani v osvobojenem Ljubnem«. Isto fotografijo sem tudi videl v »Slovenskem zborniku« že pred več leti na strani med 160 in 161, slika 24. Tudi tam je pisalo: »Pohod brigade skozi Ljubno«. Ze tedaj sem opazil pomoto, pa se mi ni zdelo vredno opozoriti nanjo.

Kraj, kjer je nastal omenjeni posnetek, je dobro znan iz NOB, čeprav se nič ne piše o njem. To je vas Koprivnik pri Kočevju, kjer je jeseni 1944 padlo 13 borcev. Med njimi je bil tudi narodni heroj Franc Kolman-Marok. Tuča ta je naslikan v »Slovenskem zborniku«. Pol ure preden je padel, je spal v isti sobi kot jaz.

Kdaj je fotografija nastala, ne vem, zadržano pa vem in sem prepričan, da je vas na sliki vas Koprivnik. Tam sem živel 10 let in tudi med NOB sem bil tam, razen tega pa vas tudi zdaj vsako leto obiščem. Tako mi je ostala dobro v spominu.

Ce mi lahko dokažete nasprotno, vam bom zelo hvaležen.

ANTON KORELC

Obisk iz Trsta

Celotna cerkljanska dolina je postala med NOB znan kraj, zlasti se zaradi bolnišnice »Franja«, ki vsako leto privabi več obiskovalcev, tudi tučev. Lani pa je Cerkljano dobilo še nekaj, kar privablja obiskovalce — spomenik padlim borcem. Ta spomenik je posvečen spominu na svetovno NOB, katerim in žrtvam fašističnega nasilja, katerih imena so znana, ter 176 neznanim borcem, razen tega pa tudi 89 garibaldincem.

V nedeljo, 23. avgusta je grobnico obiskala delegacija bivših partizanov in članov Komunistične partije Italije iz Trsta. Na grobnico so položili vence ter razvili italijansko partizansko zastavo. To zastavo je sprejela v svoje varstvo krajevna organizacija ZB NOV v Cerkljani. Slovesnosti se je udeležilo tudi mnogo domačinov. V dveh govorih sta govornika poudarjala, da je bilo v protifašistični vojni skovano med Slovenci in Italijani prijateljstvo, ki ga moramo še nadalje utrjevati. Pa ne samo med našima dvema narodoma, ampak med vsemi narodi na svetu. Govorilci so zahtevali internacionalno ter več drugih pism.

Gostje so nato obiskali bolnišnico »Franja«, kjer so občudovali spretnost in domiselnost njenih graditeljev.

Muzej v Zagorju ob Savi

Letos za dan borca so v Zagorju ob Savi odkrili sicer majhen, toda skrbno in z ljubeznijo urejen muzej, ki kaže razvoj delavskega gibanja in NOB v tej občini. Zagorje z rudnikom je kraj, kjer se je delavsko gibanje razvilo zelo zgodaj in zapustilo močne sledove v zavesti prebivalcev. Posledica in nadaljevanje je bila NOB, ki je zahtevala številne žrtve, saj je bilo okupatorsko nasilje zelo občutno.

Takoj ko stopiš v muzej, zagledaš na desni strani mizo z albumi. V njih so življenjski padli, umrli, ustreljeni, pobiti in sežgani. Res še nepopolni, včasih skopli in pomanjkljivi, toda tuje bo lahko našel v njih mnogo usod, vsaka zase vredna romana. Dobro je to, da so jih v Zagorju zbrali in razstavili, da usode teh ljudi, zapisane s tolikim prizadevanjem, niso obitale v kakšnem predalu. V tej sobi vidimo tudi lepak s seznamom talcev. Domačini so posebej označili.

V kotu sta dve zastavi, med njimi zastava 1. štajerskega bataljona, zraven pa doprsni kip tovariša Tita in dveh narodnih herojev iz zagorske občine. Iz območja sedanje občine pa so bili doma trije narodni heroji, toda kipar ni mogel upodobiti lika Zorke Regancin-Ružke, ker se ni ohranilo dovolj njenih fotografij.

V drugi sobi so fotografije prvih partizanov, ki so skoraj vsi padli. Nadalje so v sobi listine in fotografije o prvih stankah v Zagorju, o delavskem gibanju po

prvi svetovni vojni, o stavkovnem gibanju ter o krepitvi in rasti Partije tik pred vojno.

Zlasti bogata je zbirka orožja in dokumentov iz leta 1944, ko se je v zagorski okolici ali sploh na območju, ki so ga partizani imenovali »Revirji«, osvobodilno gibanje razbohotilo. Okupator pa je kljub temu zadajal sistematične in včasih zelo boleče protiduarce, ki so terjali številne žrtve. Mimo Zagorja pelje važna železniška zveza, rudnik sam zase je bil važen za nemško industrijo, zato so nacisti napeli vse sile, da bi rudnik obratoval in železnica vozila.

V muzeju je tudi nekaj predmetov, ki so jih našli po vojni ali pa so jih izročili svojci. Tako najdemo tam predmete narodnega heroja Nestla, pečico iz bunkerja na Jemci, kjer so Nemci ubili inženirja Huberta Stibernika, trinajst borcev pa ujeti ter jih kasneje skoraj vse obesili v Frankolovem, puško zaradi ran umrlega partizana iz bunkerja na Sklen-drovcu ter drugo.

Posebnost zagorskega muzeja pa so nekatere fotografije, ki jih ne najdemo drugje. Tako je na primer domiselnemu fotografu uspelo ujeti trenutek, ko sta v sončnem majskem jutru prikorakala s prsti na petlinih brzostrelk v Zagorje prva dva partizana, domačina. Nadalje krožnike po mizah, polne jedi, ki so jih zapustili Nemci, preden so pobegnili, igra otrok z zavrnjenimi čeladami in orožjem, zažgani arhiv, dotlejšni prve slovenske šole, dotlejšne nemške vojašnice z zazidanimi okni, bunkerji in strelnimi linijami.

Se mnogo bi lahko našeli, kar je vredno videti v tem malem muzeju, toda pustimo še nekaj obiskovalcu...

MP

Cesta in še kaj v Zasavju

Tako razgibanih dni naše Zasavje ni imelo od sredine preteklega stoletja, ko so septembra 1849 dokončali železnico med Zidanim mostom, Litijo in Ljubljano. Zdad pa delajo novo, moderno avtomobilsko cesto od Ljubljane proti Litiji in Zagorju. Včasih so delali s samokonicami in lopatami, zdaj delajo s stroji...

Ceprav je cesta od Litije proti Ljubljani zaprta, ker bi promet ovtiral gradnjo, prihaja na gradbišče mnogo ljudi gledat podneje delavce. Tem vsak dan nastaja pod rokami črni trak nove ceste, ki bo nosila ime po graditelju — JLA.

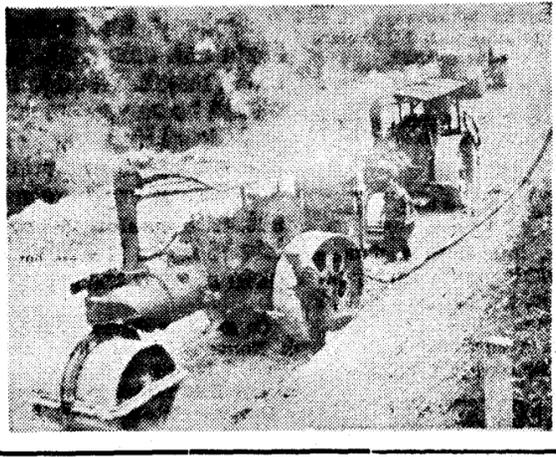
Mala zasavska vas Ribče bo z novo cesto posebno mnogo pridobila. Stoji na levem zasavskem bregu. Pred Lovšeto vojo hišo sedem na klop, ki služi za počitek potnikov, tam čakajočih na avto-bus. Ribče so 12 km od Litije, od Ljubljane 20, od Vač pa kakih 10. Do najbližje železniške postaje Kresnice imajo 2 km, le da morajo pri Cestariju v Verneku čez Savo z brodom. Nova cesta pa bo tej vasi dala tudi nov most. Tega bodo speljali čez reko blizu Lovšeto voje hiše.

V starih časih, ko še ni bilo železnice in so po Savi vozili brodniki, so bile Ribče pomembna ladjarska postaja. V vasi so imeli

hlevce z voli in konji za pripravo. Leta po osvoboditvi so tudi te, potem ko je stekla železnica, zapušteni vasi prinesla mnogo sprememb, pripoveduje očanec Valentin Lovše. Dobili so vodovod in avto-busno zvezo. Se več bo dala nova zasavska cesta, ki bo ojačala oblik mnogih partizanskih krajev kot Ribče, Jevnice, Senožeti, Miklavca, Prekerja, Jesenja, Silvne, Vač in drugih krajev okoli dveh znamenitih hribov, Miklavca in Silvne.

Med pomemkom se staremu možu utrne v oči solza... Dne 4. maja 1943 je padel ob napadu na partizansko orožnico njegov sin Ivan. Orožnico so napadli blizu Klopčičeve hiše med Hotičem in Vačami. Takrat sta padla tudi Ivanova tovariša Sulerjev iz Litije in Ojčepkov, po domače Kristofov, iz Bitič pri Litiji. To so še vedno nezacelejene rane, grenki spomini.

JOZE ZUPANČIČ

Nov spomenik v Logatcu

Vaško leto 12. septembra praznuje logaška občina svoj praznik. Ceprav so večino krajev ob cesti in železnici zasedle nemške čete že nekaj dni pred kapitulacijo Italije, so terenski aktivisti organizirali odhod fantov, ki so se zbrali na Cimen vrhu nad Idrijo. Takoj zatem so Nemci prodrli iz Ljubljane proti Idriji in proti Postojni ter v onemogočen besu zaradi odpora partizanov zažgali Godovci. Mladji partizani so bili ob tej priložnosti v prvih bojih, nekaj jih je padlo, nekaj jih je bilo ranjenih, iz Ornega vrha so preživele razdelili po brigadah kasnejšega IX. korpusa. Največ jih je bilo v Gradnikovi, Vojkovi in Prešernovi brigadi. Mnogi se ob koncu vojne niso več vrnili.

Letos bodo občinski praznik praznovali v nedeljo, 13. septembra z odkritjem novega spomenika v Gornjem Logatcu. Spomenik je iz kraskega kamna sive barve. Posebnost spomenika je v tem, da bo vsak padli borec, talec ali žrtev fašističnega nasilja imel svojo ploščico z vsemi podatki. Teh je 83. Načrte za spomenik je napravil študij profesorja Mušiča iz Ljubljane.

Program slovesnosti ob odkritju spomenika je precej obsežen. Vod vojakov bo sprožil tri salve, vojaška godba bo igrala že zjutraj ob šestih budnici nato pa spremljala ves program. Govoril bo polkovnik Karel Leskovec. Spomenik bo odkril narodni heroj, generalni podpolkovnik Rade Pehaček, domačin iz Logatca. Po slovesnem delu proslave bo tovariški srečanje bivših borcev v grajskem parku.

Krajevna organizacija ZB NOV Gornji Logatec vabi vse bivše borce in aktiviste ter ostale udeležence NOB, naj se odkritja udeležijo. Posebno pa vabijo vse bivše borce Prešernove, Vojkove in Gradnikove brigade, Dolomitskega odreda ter ostale borce IX. korpusa.

Nov prapor v Mozirju

Krajevna organizacija Združenja borcev NOV Mozirje se pripravlja na razvite prapora. Slavnost bo 6. septembra 1964 v Mozirju in sodi v okvir praznovanja 20. obletnice osvoboditve Gornje Savinjske doline. Posebno pozornost bodo posvetili tudi ureditvi partizanskih grobov in obeležji iz NOB na svojem območju. V Mozirju bo pred spomenikom spominska svečanost s polaganjem vencev.

RUDI ZAGER

V Ajdovščini: stanovanja in krediti

Stanovanjski problem vedno močneje trka na vrata proračunov od zveze do republike, od občine do gospodarske organizacije. Ze dokaj udomačeni referen »sredstev ni« nas postavlja v vedno večjo zadrego. Število zaposlenih borcev, ki imajo možnost, da si pridobijo stanovanje pri podjetju, kjer se zaposlijo, pada iz leta v leto. Vsem je znana usoda borcev, ki stopijo v pokoli: ob nizkih pokojninah zgubijo skoraj vsake upanje, da bodo naposled prišli na zeleno vejo, posebno kar zadeva stanovanja. V zadnjih letih smo sicer zabeležili lepe uspehe. Statistika kaže, da odstotek nujno potrebnih primerov vžrta no pada. Prav tako pa se moramo zamiliti tudi nad položajem kmetov-borcev, ki zaradi življenjskih razmer — pač so še na svoji zemlji — ne morejo najti mesta v gradnji modernih blokov. Njihove domačije izven mestnih naselij iz leta v leto bolj propadajo in zahtevajo ustrezne kredite.

Tudi v Ajdovščini se bolj ali manj uspešno spoprijemajo s stanovanjskim problemom. Predsedstvo ZB občinske skupščine je doslej zabeležilo 49 najnujnejših priložitev za stanovanja, ima pa možnosti, da ustrezne dvainvajsetim priložim. Za gradnjo teh stanovanj je potrebnih 93 milijonov dinarjev — 24 milijonov prispeva predsedstvo ZB Slovenije, ostalo občinska skupščina iz svojega stanovanjskega sklada. Z razpoložljivimi sredstvi bodo zgradili 22 stanovanj. Tudi borcem-kmetom posveča predsedstvo ZB ajdovske občine precejšnjo skrb. Dodeljuje jim dolgoročne kredite za obnovo domačij. Posojila

se gibljejo od sto tisoč do milijon dinarjev. Predlajnsko leto so v obnovo podeželskih objektov vložili sredstva v višini 3,5 milijona dinarjev, lani pa 4 milijone dinarjev. Letos so kredite usmerili v nove gradnje.

Predsedstvo ZB v ajdovški občini v veliki meri pomaga pri dodeljevanju stanovanj »Pravilnik o dodeljevanju stanovanj borcem, invalidom in internancem«. Posebnost Pravilnika je v tem, da stanovanjska komisija predsedstva ZB občine dodeljuje stanovanja sporazumno, po medsebojnem posvetu, z občinsko komisijo ZB, ki se poleg stanovanjskih ukvarja tudi z drugimi vprašanji.

Z. C.

Ob tabornem ognju

Ni vseeno, kaj vklešemo v kamen

Morda kdo, ki bo to bral, poreče: Spet spomeniki? Mar ni že dosti napisanega o njih? Kdaj bodo vendar že enkrat ljudje z njimi zadovoljni?

Po naključju sem obiskal neko vas, kjer so pred nedavnim odkrili nov, lep spomenik. Ni mu kaj reči, lep je, tudi okolica je urejena in kraj, kjer so ga postavili, je dobro izbran. Le nekaj me moti: napis. Imena in priimki padlih in umrlih so razvrščeni po tem, kako so izgubili življenje: padli v bojih, ustreljeni kot talci, umrli po taboriških in ječah, žrtve fašističnega nasilja. Ravno v teh pojmih je nekaj narobe. Očitno je, da tisti, ki so spomenik postavili in dali nanj vklesati imena ali posvetila, niso dosti pazili na to, kaj pomenijo te ali one besede. Tako stoji nad vrsto imen padlih borcev napisano: padli v borbi NOV. Z žrtve fašističnega nasilja je zapisano samo: Z F.N. Kako bodo ljudje čez 50 ali 100 let vedeli, kaj pomeni ta kratica? In kdaj bomo že nehali s kraticami, temi cvetkami birokratizma. Vsak spomenik mora biti umetnina v likovnem pogledu. Tudi posvetila morajo biti umetniško dovršena in jasna. Zakaj torej nad imeni padlih, ustreljenih ali pomrlih žrtvev napisati, ki so slabo razumljivi in včasih tudi v nasprotju z našim izrazoslovjem.

Včasih naletiš že na mnogo hujske reči, toda te so se zgodile pred leti, ko še ni bilo tako močnega javnega nadzorstva nad gradnjo spomenikov. Tako sem nekje bral posvetilo: Žrtvam NOV, drugje spet nekaj podobnega. Vprašal sem se, ko sem prebral, kaj so mislili tisti ljudje, ki so ukazali vklesati tak napis, da niso videli v njem dvoumnega smisla. Tisti napis je tak, da je zaradi njega spomenik lahko namenjen tudi našim nasprotnikom, ki so padli v bojih z nami. Poznam ljudi, ki so poživljivalno delali za postavitev spomenikov in izključujem vsako možnost, da bi bili v tistih prvih povojnih letih med njimi skriti sovražniki; do takega napisa je prišlo zgolj zaradi površnosti in nerodnosti v izražanju.

Nadalje bi omeniti tudi nejasnosti glede pojmovanja, kdo je padli borec in kdo žrtev fašističnega nasilja. Zdad ta dva pojma znamo razlikovati, v prvih povojnih letih pa nismo znali. Takrat je marsikje veljalo, da so tudi v boju padli partizani žrtve fašističnega nasilja. Tako pojmovanje je ponekod ostalo zapisano na spomenikih in spominskih ploščah. Podobno niso takrat, pa še zdaj včasih ne, razlikovali, kaj je talec, kaj obsojenec (izrednega, naglega ali tudi »rednega« sodišča, vojaškega ali civilnega). Tako se je nekako udomačilo, da smo vse, ki jih je okupator umoril, pristevali k talecem, celo tiste, ki jih štejemo kot žrtve fašističnega nasilja. Ti zadnji so predvsem tisti, ki niso aktivno delali ali sodelovali z našim gibanjem, pa so največkrat padli zaradi onemoglega besa poraženega sovražnika. Te nejasnosti pa so ostale zapisane na spomenikih in spominskih ploščah in nas še danes bodejo v oči.

Zato mislim, da bi se moralo tudi glede napisov kot glede oblike spomenika uveljaviti široko družbeno nadzorstvo in posebej nadzorstvo komisije pri predsedstvu ZB, da ne bi več ponavljali napak.

Mile Pavlin

Zaradi številnih demonstracij, ki jih je KP Indije pripravila proti sedanji vladni prehrabeni politiki, so na zasedanju vseindijskega odbora sklenili, da bodo postopoma začeli odpirati posebne državne trgovine z žitom, premier Sastri pa je obljubil, da bodo kmalu ustalili cene nekaterih osnovnih izdelkov široke potrebnosti.

Združene države Amerike in Anglija nameravajo zgraditi v Indijskem oceanu verigo skupnih oporišč — skušajo namreč okrepiti vojaške postojanke obeh držav na področju, s katerega bi lahko uspešno intervenirale na Daljnem vzhodu in v Afriki.

Komunistična partija Kitajske je zavrnila uradno povabilo KP SZ, naj bi bil decembra letos pripravljajni sestanek za svetovno konferenco komunističnih in delavskih partij in hkrati obsodila voditelje SZ kot »pomagatelje ameriškega imperializma«.

Na beograjskem sejmu so odprli največjo jugoslovanske likovno razstavo — II. triennale likovnih umetnosti. Razstavljenih je 376 del 145 slikarjev in kiparjev.

V Düsseldorfu pripravljajo sodni proces proti skupini enajstih bivših esesovcev, ki so bili v zadnji vojni stražarji v nacističnem taborišču smrti Treblinka na Poljskem. Glavni obtoženec je komandant taborišča Kurt Hubert Franz. Znano je, da so pobili Nemci v Treblinki okoli 700.000 ljudi.

Predsednik državnega sveta DR Nemčije se je na seji parlamenta, ki je bila posvečena 25-letnici začetka druge svetovne vojne, zavzel za to, da bi obe Nemčiji prevzeli obveznost, da ne bosta izdelovali atomskega orožja na svojem ali ozemlju drugih držav, da ne bi sprejemali nuklearnega orožja, a tudi — med drugim — da bi obe nemški državi zmanjšali vojaške proračune, prihranjeni denar pa namenili nerazvitim državam.

Začeni s 15. septembrom letos bo postopoma dala Narodna banka Jugoslavije v promet nekoliko spremenjene bankovce za 5000, 1000, 500 in 100 dinarjev. Na novih bankovcih bo namesto grba FLRJ grb SFRJ, spremenjene pa bodo tudi nekatere druge besede in datumi. Narodna banka Jugoslavije pa bo začeni s 15. septembrom dala po potrebi v promet tudi kovance za 10, 5, 2 in 1 dinar s podobnimi spremembami kot bankovci. Bankovci za 1000 dinarjev z datumom 1. maj 1946 ter 5000, 1000,

Dogodki tedna

500 in 100 din z datumom 1. maj 1955 ter za 50, 20 in 10 dinarjev z letnico 1955 in za 5, 2 in 1 dinar z letnico 1953 ostanejo še naprej zakonito plačilno sredstvo.

Kitajski premier Mao Ce Tung se je v intervjuju za neki japonski list zavzel za to, da SZ vrne Kurilske otoke Japonski, in izjavil, da je SZ sklicujoč se na zagotovitev neodvisnosti Mongolije, okupirala to deželo, da si je prisvojila del Rumunije, odrgala del Vzh. Nemčije in pregnala prebivalce v zahodni del, da je vzela Poljski kos zemlje in si ga prisvojila, Poljski pa je zato dala del Vzh. Nemčije. V SZ ocenjuje Mao Ce Tungovo izjavo za začetek hladne vojne proti SZ.

Na sestanku voditeljev socialnodemokratskih strank, ki je bil ob stoletnici Socialistične internacionale, so izvolili avstrijskega podkanclerja Bruna Pittermanna za novega predsednika.

Pretekli teden je predsednik republike Tito s svojim spremstvom in soprogo Jovanko obiskal kartuzijo Pleterje pri Sentjerneju. Uglede goste je v kartuziji sprejel prior dr. Josip Edgar Leopold.

Predsednik sovjetske vlade Nikita Hruščov bo februarja ali marca prihodnje leto obiskal Zahodno Nemčijo. Govore, da bo Hruščov razpravjal z Erhardom o vseh nerešenih vprašanjih, ki obstajajo med obema državama, vključno o problemih, ki so v zvezi s sedanjo razdelitvijo Nemčije.

Na seji posebnega odbora OZN za kodifikacijo načel koekzistence v Ciudad Mexicu je jugoslovanski delegat zahteval, naj OZN sprejme načela te politike kot normo v odnosih med vsemi državami. Predložil je tudi ustrezno resolucijo.

Generalni direktor Skupnosti Jugoslovanskih železnik dr. Matizijan Dermastia je na zadnji tiskovni konferenci izjavil, da manjka železnicam približno 9 milijard dinarjev, da bi delavcem lahko izplačale osebne dohodke za prvo polovico letošnjega leta. Primanjkljaj pa je še večji zaradi neporavnanih neobveznosti za novih 9 milijard. Pričakujejo pa, da bo do konca leta narastel primanjkljaj na blizu 30 milijard dinarjev.

Strokovnjaki službe zveznega sekretariata za kmetijstvo in gozdarstvo so ocenili, da bo znašal letošnji pridelek koruze 7 milijonov ton, kar bi bil doslej največji pridelek koruze pri nas.

Zaradi nenavadno močnega monsunskega deževja v severni Indiji se poplave nadalje širijo. Pripadniki vojske si dan za dnem prizadevajo, da bi preprečili izliv vode iz umetnih jezer blizu New Delhija. Poplave so že doslej napravile ogromno škodo.

Meseca junija so na Haitiju ustanovili gverilci prva oporišča, zdaj pa se je njihovo gibanje, ko hočejo izbojevati demokratično republiko v deželi in napraviti konec korupciji, okrepilo in razširilo. Vlade čete so napravile proti upornikom ofenzivo, vendar gverilcev niso uničili.

Ciprska vlada je sporočila, da se bo 8. oktobra letos obrnila na Generalno skupščino OZN, kjer bo zagovarjal ciprsko stališče predsednik Makarios.

General Nguyen Kan, ki je bil zadnje dni na letovišču, se je spet vrnil v Sajgon in znova postal premier Južnega Vietnama. Vsi vojaški člani njegove vlade so odstopili, oborožene sile pa soglašajo s tem, da v dveh mesecih izroče oblast civilnim ljudem.

Zvezna skupščina bo razpravljala o zakonu, po katerem naj bi članom družin, katerih redniki so na obvezni vojaški službi, povečali denarno pomoč na 12.000 din z veljavnostjo od 1. avgusta.

Na povabilo predsednika predsedniškega sveta LR Madžarske Istvána Dobjaja in prvga sekretarja SK madžarske socialistične delavske partije in predsednika madžarske revolucionarne delavsko-kmečke vlade Janosa Kadarja, bo predsednik SFRJ in generalni sekretar ZKJ Josip Broz Tito s soprogo uradno obiskal Madžarsko v času od 11. do 18. septembra letos.

Krščanski demokrat Eduardo Frei, ki je dobil na sedanjih volitvah absolutno večino (dobil je 1.404.809 glasov), je postal novi predsednik čilske republike.

Po kratki bolezni je umrla v Moskvi Elizabeta Flynn, predsednica komunistične partije ZDA. Leta 1930 je bila izvoljena za članico CK KP ZDA, leta 1960 pa je postala predsednica.

Načrte za pomorsko in zračno blokado otoka Cibra za nekaj časa pripravljata Turčija in Anglija, so sporočili v Nikoziji.

V Zagrebu so odprli 67. mednarodni zagrebški velesojem, na katerem sodeluje 52 tujih držav in 1202 razstavljalca iz Jugoslavije. Prviti uradno sodelujeta tudi Japonska in Iran, sploh prvič pa Dahomej, Jemen, Kenija, Libija in Združene države Tanganjike in Zanzibara. Velesojem je odprl predsednik republike Tito.

Po desetdnevem uradnem obisku je Nikita Hruščev odpo-toval iz Češkoslovaške.

V Aleksandriji se je začela druga konferenca šefov arabskih držav, na kateri bodo razpravljali tudi o palestinskem problemu oziroma o tehničnem načrtu za preusmeritev reke Jordan ter o britanskem imperializmu na arabskem jugu in v Omanu.

Vse prehitro smo zvedeli, kaj je vojna

Po opisu očividca Josefa Steindla

Zapeljali smo kolikor mo- goče blizu zgrajenemu vrtni- cu, ki je označeval pravi kraj potopa. Plavajočega lesenega trama, najbrž ostanek zdrobl- jena rešilnega čolna, so se oklenile tri ženske in trije otroci, vsi v plavalnih telov- nikih. To je bilo prvih šest, ki smo jih lahko rešili. Sam sem tri potegnili v naš izpostavlje- ni čoln. Vsi so imeli z nafto zadelana usta in nos. Takoj smo jih umrli in pričeli z umet- nim dihanjem.

Vedno bolj na gosto je bilo morje pokrito z ljudmi, ki jih je premetavalo sem ter tja. Prav s težavo smo se pomi- kali naprej: brodili smo do- besedno po morju ljudi. Ker so vsi imeli na sebi plavalne telovnike, smo jih lahko zgra- bili z ladijskimi kavlji in jih potegnili naravnost na tender. Prav tako so delale tudi ostale ladje, ki so prihitele na pom- oč.

Zenske in otroci, nič druge- ga kot ženske in otroci. Ko smo jih petinsedemdeset po- tegnili na krov, ni bilo na naši ladji prav nobenega pro- stora več za mrtlice. Da, vsi so bili že mrtvi. Bolj zadušeni kot utopljeni. Strašen pogled! Roke in obrazi so bili polni temnorjave nesnage — nafte. V krčeviti drži so vsi nepre- mično strmeli z osteklenili odprtimi očmi. Oživiljanje smo kmalu opustili; bilo je po- vsem brezuspešno.

Le prvih šest smo spravili spet k življenju: tri ženske in tri otroke, deklice med tremi in osmimi leti. Ko smo se vr- nili v Pulo, so si že precej opomogli. Na pomolu Bellona so čakali zdravniki in tovorni avtomobili.

»Mrtva... mrtve... mrt- va...«, so ugotavljali zdrav- niki kar naprej. Druga za drugo so prihajale ladje z mr- tili. Naložili so jih cele gore. Ze popoldne jih je bilo več

sto. Nakladali so jih na tovr- ne avtomobile, ki so odhajali in se spet vračali. Nepopisen mrliški duh je visel v zraku. Na vprašanje, če naših sva- rilnih znakov niso slišali ozi- roma opazili, mi je neka reše- na žena odgovorila:

»O, pač!... Vse smo slišali in videli. Ker pa je bilo na- vzojih toliko ladij, nismo smatrali, da velja to nam. Menili smo, da se medsebojno sporazumevajo. Veselili smo se, češ da mornarica že pri- pravilja potrebno.

Povedala je nadalje, da so nenadno začuli tresk, da se je stresla vsa ladja, da je nekdo zaklical nekaj o mini in da je nato nastala strašna panika, ki se je še stopnjevala, čim se je parnik nagnil. Vse je hotelo v čolne. Zaradi poševne lege pa na eni strani čolnov sploh niso mogli spustiti v morje — padli so na krov, se razbili in ubili nekaj ljudi — na drugi strani pa so viseli predaleč ven in ni mogel nihče vanje.

Vendar se je večina lahko zavarovala z rešilnimi pasovi in s plavalnimi telovniki. Mnogi so zdrknili v vodo, drugi so poskakali spet sami vanjo. Tudi ona je skočila v morje. Na roki je držala hčer- kico in ji tiščala usta. Potem se ni več zavedla.

Podobno je izpovedal neki rešeni mornar, ki je bil po- klican na poveljniški most, da bi minonoscem dajal ročne znake z zastavo. Častniki pa so spraševali drug drugega: »Mislijo morda nas? Mar se to tiče končno le nas?« Bilo je pač tako, da nihče ni ver- jel, da že polagamo mine... Tega mornarja je nenadno v velikem loku zabilo s povel- jniškega mostu v morje. In prav to mu je rešilo živ- ljenje.

Kapitan je do konca vztra- jal na mostu in se potopil s

svojo ladjo. Kolikor vem, je bilo od posadke rešenih le pet oseb: drugi častnik in štirje mornarji. Moji tovariši so med potniki živih rešili dva- indvajset žensk in deset otrok. S tremi ženami in tremi otro- ki, ki sem jih rešil jaz, je pre- živelo nesrečo trinštirideset ljudi. Na pomolu Bellona pa je ležalo na stotine mrličev... Ni bilo več prostora zanje.

Seveda smo pohiteli še dru- gič na morje. Še danes se ču- dim, da je naš tender tedaj dosegel 16 morskih milj, če- ravno je znašala njegova naj- večja brzina le 14 m. Morje je bilo še vedno posejano s trupli. Še ponoči smo iskali naokoli v svitu žarometov, ki so jih naperile na morje tudi obrežne utrdbе. Naftna plast na vodi ni bila več tako de- bela. Trupla, ki smo jih polo- vili iz nje, pa so bila vsa za- mazana in prav tako z nafto onečeden je bil tudi ves naš krov... Še četrty dan sem pri polaganju min potegnil iz morja dvoje moških trupel. Ne smem misliti na to... Vse prehitro smo izvedeli, kaj je vojna.

Ni pa kaj prida izvedela o tej katastrofi tedanja širša javnost. Dogodki so prehiteli drug drugega. Minila je prva svetovna morija, za nami je tudi druga, svet pa že drhti pred tretjo. Nič ga ne izučti. Naš krvni davek je obkraj- več kot izdaten. Predvsem v zadnji vojni. Po preteku pol- nega pol stoletja pa je prav, da se spomnimo, kako je že na pragu prve svetovne vojne ljudstvo z obal vzhodnega Ja- drana plačalo svoj krvni delež ob propadu brzoparnika BA- RON GAUTSCH. Koliko mor- narjev in koliko potnikov na- šega rodu je bilo tedaj med žrtvami, vedo danes menda edinole njihovi svojci.

Priridel Viktor Pirnat

Zločin v Orehovici nad Zagorjem

Tiste dni je bil del Šlandrove brigade na polo- žajih nad Orehovo, pri Kolovratu, na Trojamah in Vranskem. Dne 17. maja 1944 je bataljon iz brigade že v jutranjih urah postavil zasedo na cestnem ovinku blizu hiše Janka Drnovška, po domače Pri- mana. Zaseda je bila oborožena s tremi mitraljezi, ki so jih postavili pri hiši, kleti in pri hlevu. Blizu so stale straže. Dopoldne je po nalogu Nemcev Štorov Tone iz Zavrha pri Trojamah peljal poln voz moke iz Zagorja v Trojame. Zaseda je Toneta zadr- žala do napada, moko pa spravila na varno. S praz- nim vozom pa so šlandrovci pregradili cesto črne- mu »opelu«, s katerim so se vračali štirje gestapovci s Trojan. Tam so se posvetovali s patroljami, ki so stikale za partizani v okolici Kolovrata, Medije, Borja in Trojan.

Črni »opel« se je okoli pol- dveh popoldne zaradi zapreke, ki je bila na ostrem in nepregled- nem ovinku, sunkovito ustavlil. Večina gestapovcev zaradi nagli- ce ni niti utegnila slišati rafalov partizanskega orožja, ki so zadel vse razen enega. Le-ta je bežal ob potoku Orehovici in pritekel sko- raj do kovačije Cirila Sopotnika, kjer je tudi njega ujela krogla. Šoferja, Slovenca v civilu, pa so borci ujeli v potoku ob mlinu, kjer se je avto ustavlil in ga od- peljali s seboj.

Pri tem napadu so bili ubiti štirje gestapovci iz štaba, ki je bil v šoli v Izlahah. Med njimi je bil tudi oficir z visokim činom. Druge esesovske patrolje, ki so takrat prišle že v Zavrh pri Tro- janah, so slišale v dolini pod se- boj streljanje in pohitele na po- moč, da so bile čez pol ure že v Orehovici. Na voz, zaradi katere- ga se je moral ustaviti gestapov- ski »opel«, so naložili mrličje, po- brali konje iz hlevov in odpeljali vse skupaj v šolo na Izlahah. Na-

slednji dan, 18. maja, so jih odpe- ljali s kamionom v Zagorje.

Šlandrovci pa so še pred pri- hodom patrolj pobrali plen in se umaknili proti Kolovratu.

Naslednjega dne, 18. maja, pa so se esesovci masčevali nad ne- dolžnimi vaščani. Kot se je zve- delo kasneje, je bil pobudnik te- ga zločina, takratni župnik v Za- gorju Scheichenbauer.

Noč med 17. in 18. majem so vaščani preživeli s tesnobo v sr- cih. Slutili so, da jim grozi ne- varnost.

Že zvečer so začeli vas in oko- lico obkoljevati Nemci. Okoli de- setih so esesovci zažgali Prima- novo hišo, ki je bila prazna. Ma- ti Jožefa in njena sestra Mihaela sta se bili pravčasno umaknili. Nato je začelo goreti gospodarsko poslopje. Kmalu zatem sta začeli goriti Sopotnikova in Klančič- jeva domačija. Presunljivo kriča- nje se je razleglo po dolini. Ostri rafali so utišali glasove. Zakon- ca Ciril in Marija Sopotnik sta se hotela rešiti skozi odprto ob osi-

mlinskega kolesa, pa ju je nemški rafal pogнал nazaj v ogenj. Tudi zakonca Franc in Ana Klančičar sta se pogнала iz goreče hiše, to- da rafal ju je ranil. Na pol mrtva so vrgli nazaj v gorečo hišo, kjer sta končala skupaj z otroki. Ni besed, s katerimi bi se dalo opisa- ti trpljenje teh nesrečnikov. Več kot dve uri se je štirinajst živ- ljenj v strašnih mukah upiralo smrti. Pri Sopotnikovih osem lju- di, pri Klančičarjevih pa šest, ki so zaman iskali izhoda iz ognja. Na vseh koncih so jih zavračali s strelji in puškinimi kopiti. Potem je grozljivo vpitje zamrlo, esesov- ci so zapustili prizorišče svojega »junaštva«.

Zgodaj zjutraj naslednjega dne so se esesovci vrnili in napravili še en zločin. Našli so Primanovo mater, ki je nemo strmela v po- goršče svoje domačije. Ze zaradi tega nesrečno ženo, staro nad sedemdeset let, so zvezali z ve- rigo, jo vrgli v žerjavico in jo ustrelili. Zatem so zažgali še ko- zolec, ki ga prejšnji večer niso opazili.

Edini se je rešil Ivan Drnov- šek, ki je po naključju padel es- esovcem v roke, ko se je vračal iz Zagorja. Zaprli so ga v tema- čen prostor pod stopnicami izla- ške šole, od tam pa je pobegnil.

Dne 18. in 19. maja 1944 so padli v Orehovici kot žrtve fašističnega nasilja: Franc Klančičar, Ana Klančičar, Anica Klančičar, Franci Klančičar, Slavica Klančičar, Marija Ramsak, Ciril Sopotnik, Marija Sopotnik, Francka Sopotnik, Ciril Sopotnik, Milena Sopotnik, Marija Golčnik, Ivanka Golčnik in Jožeta Drnovšek.

ALBIN ZUPANČIČ

Poizvedba

V Zagorju pripravljajo izdajo zbornika, zato zbirajo zgodovinsko gradivo. Med drugim bi radi tudi podatke o naši družini. Obr- nili so se name, toda tudi jaz ne vem dosti o usodi svojcev. Zato se obračam na vas s prošnjo, da objavite mojo poizvedbo in mi tako s pomočjo bralcev pomagate.

Pozimi 1941 na 1942 je dala zatočišče mnogim partizanom dru- žina Feliksa in Marije Sever iz Javoršice 6 pri Zagorju. Tam sta se zdravili Tončka Čeč in Vera Šlander. Feliksa in Marijo so Nemci ustrelili v Mariboru kot talca 4. septembra 1942.

Mlajši sin Feliks je odšel k partizanom junija 1942. Nato je bil od strojničnega rafala hudo ranjen v obe nogi. Kot se je sliš- šalo, je bila nanj razpisana na- grada, zato so ga tovariši ustrelili na njegovo lastno prošnjo.

Starejši sin Gustelj je tudi od- šel k partizanom, v Kamniško-zasavski odred. (?) Partizansko ime je imel Ivan. Padel je na Kostavski planini 24. decembra 1942, kdaj je odšel k partizanom, pa se točno ne ve.

Podatki, ki sem jih dala, je edino, kar vem o naši družini. Za- to prosim vse preživele, ki vedo kake podrobnosti, naj mi jih sporo- čijo.

VERA SEVER, Ljubljana Tržaška 54,

Po dvaindvajsetih letih v Trebnjem

NADALJEVANJE S 1. STRANI

novljena brigada »Matija Gubec«. Trebnje je bilo okrašeno z za- stavami in cvetjem. Nekdanja furmanska postojanka s prašno cesto in nekaj gostilnam, cerk- vijo in gasilskim domom je zdaj čisto drugačna. Nova šola s telovadnico je že pod streho, cesto skozi kraj so že pred leti asfaltirali, zraslo je precej novih lepih hiš.

Občinski praznik je vsepo- sod postal nekakšen pregled do- seženih uspehov. Tudi v Trebn- jem so korakali mimo tribune z gosti in predstavniki za tabor- niki, lovci, modelarji, odred pred-

vojaške vzgoje (ki je dobil ime »Matija Gubca«) predstavniki de- lovskih kolektivov s stroji. Avto- moto društvo je ponazorilo dvig življenjske ravni z naraščanjem številca motornih vozil, pa tudi tečajnikov. Na avtomobilih so se peljali mimo kmetijski s stroji, gozdni delavci, oglarji so celo žgali kopo kar na avtomobilu. »Pohorje« izdeluje dele za gasil- ske črpalke, tovarna šivalnih strojev in »Dana« na Mirni pa sta že sami po sebi dovolj zna- ni. Ni manjkala tudi »Iskra«, ki ima tudi v trebanjski občini svoj obrat, da imajo zlasti ženske za- služek blizu domačega kraja. Nad

povorko je zakrožilo letalo no- vomeškega aerokluba, ki je vle- klo za seboj velik transparent. Po mimohodu je igrala hrastni- ška godba, vrstilo se se športne prireditve in nastopi, pa za »je- dačo in pijačo preskrbljeno« se je izkazalo, da to niso bile praz- ne obljube.

Predsedstvo ZB občine pa je poskrbelo tudi za to, da bi se- znanilo z zgodovino Gubčeve brigade. Ob podpori podjetij je izdalo knjižico »Slavna pot Gub- čeve brigade«. Gradivo sta zbra- la Mirko Vivot in Kamilo Mar- rinc.

MP

Proslava v Lovrencu na Pohorju

V Lovrencu na Pohorju so svečano proslavili svoj krajevni praz- nik v spomin na 23. avgust 1944, ko je Sercejeva brigada napadla nemško postojanko v tem kraju. Praznovanje se je začelo že v so- boto, 22. avgusta, ko so nastopili pripadniki predvojaške vzgoje, v nedeljo pa so prišli v Lovrenc z vseh koncev bivši bord in ko- mandanti z željo, da se vidijo ter obudijo spomine na težke dni leta 1944, ko so varovali osvobojeno ozemlje, »lovensko republiko«.

Na slavnosti seji predsedstva krajevne organizacije Zveze bor- cev je tovariš Mirko Toroj pripovedoval o borcih Sercejeve bri- gade, ki so Lovrencu prinesli svobodo. Med drugim je dejal, da so Nemci imeli svojo postojanko v Lovrencu na Pohorju za zelo važno, saj so Lovrenc imenovali tudi »mali Berlin«. Kraj je po njegovih besedah po osvoboditvi napredoval, saj so zgradili vodovod, kana- lizacijo in 38 novih stanovanj. V prihodnjem letu bodo asfaltirali skozl vas tudi cesto, kar je dolgoletna želja prebivalcev. Prav tako Lovrencani pričakujejo, da bodo dobili končno tudi nov most čez Dravo v Ruji, s čimer bi svoj kraj približali severni magistrali ter tako dosegli večji turistični in gospodarski napredek. Na seji so iz- rečili spominsko knjižo 23 kmetom, ki so podpirali narodnosvobo- dno gibanje. Med izbranimi zalostniki so po svečani seji položili ven- ce pred spominsko ploščo borcev in žrtve fašističnega nasilja.

Udeleženci proslave so se potem zbrali pred postnim poslopjem, kjer je zastopnica občinske skupščine Maribor-Tabor Marica Trbov- šek izročila svojemu namenu novo avtomatsko telefonsko centralo, ki jo je izdelala tovarna Iskra iz Kranja. Stroški, ki so bili potrebni za postavitev centrale in telefonskih zvez, so znašali nekaj nad de- set milijonov dinarjev.

Ob 20-letnici osvoboditve Lovrencu so prebivalci dobili tudi pre- novljeni občinski dom, katerega je izročil svojemu namenu za- stopnik občinske skupščine Maribor-Tabor Slavko Kobal. Ob tej priložnosti je upravnik zdravstvenega doma dr. Vojko Mersnik med drugim poudaril pomen zdravstvenega doma za nadaljnji razvoj zdravstvene službe na tem področju.

V Lovrencu je bilo tudi veliko zborovanje, katerega so se poleg številnih prebivalcev udeležili tudi nekdanji komandant Sercejeve brigade Jože Boldan-Silni, nekdanji komisar Sercejeve brigade Miha Butara-Aleks ter nekdanji komandant Tomšičeve brigade Vla- dimir Mišica in še drugi predstavniki organizacij in oblasti.

NE MOŽNOSTI OBISKOVALECEV?

— Naš počitniški dom je za- prtega tipa, zato lahko tudi po- stavimo dnevnu penzionu pri- merno ugodno ceno, ki se suka od 650 do tisoč dinarjev, po kom- fortu prenočevanja. V zvezi s se- danjo podražitvijo ne bomo dvi- gali cen penzionom.

— PARTIZANSKA SREČA- NJA V TABORU?

— Borci iz mariborskega ta- bora, ki je v bližini, pridejo več- krat na obisk, »naši fantje« jim obiske z veseljem vračajo. Tako- le, ob večerih, so omizja polna razigranih borcev, ki tako radi obujajo spomine.

— PROMETNE ZVEZE Z BANJOLAMI, KI JIH VZDRŽU- JE LOKALNI PROMET IZ PULE, SO SLABE. KAJ STE UKRE- NILI, DA BI OBISKOVALEC DOSEGLJEL TABOR NEKOLIKO UDOBNEJE?

— Ob izmenah organiziramo posebne vožnje z avtobusom, v izrednih primerih poskrbimo za prevoz naših obiskovalcev z last- nim kombijem.

— IMATE PRITOŽNO KNJIGO?

— Našo pritožno knjigo smo preimenovali v »knjigo vtisov in spominov«, ker so zelo redki ti- sti, ki se pritožujejo. Večina se o naših stvrtvah pohvalno izraža. Janja Sterkvenik je v knjigo vtis- ov in spominov med drugim za- pisala: »V Banjolah letujem kot član ZB že drugo leto. Banjole so prijazen kraj, v katerem se resnično odpočijem in nabereš no- vih moči za delo, ki te čaka v službi. Posebno mi ugaja strež- no osebje, ki je vlijudno in ažur- no. Zahvaljujem se tudi kuhari- cam za odlično pripravljena je- dila.«

— KAKO SKRIBITE ZA RAZ- VEDRILO LETOVIŠČARJEV?

— Vsak dan, če je vreme ugodno, prirejamo izlete z last- nim motornim čolnom, ki sprej- me na krov do 20 oseb. Počitni- čarji si krajšajo čas tudi z ba-

linanjem, še najbolj prijetno pa jim je v družbi, in pogovoru s svojimi bojnimi tovariši, ob časi dobre kapijace.

— PARTIZANSKA SREČA- NJA V TABORU?

— Borci iz mariborskega ta- bora, ki je v bližini, pridejo več- krat na obisk, »naši fantje« jim obiske z veseljem vračajo. Tako- le, ob večerih, so omizja polna razigranih borcev, ki tako radi obujajo spomine.

— PROMETNE ZVEZE Z BANJOLAMI, KI JIH VZDRŽU- JE LOKALNI PROMET IZ PULE, SO SLABE. KAJ STE UKRE- NILI, DA BI OBISKOVALEC DOSEGLJEL TABOR NEKOLIKO UDOBNEJE?

— Ob izmenah organiziramo posebne vožnje z avtobusom, v izrednih primerih poskrbimo za prevoz naših obiskovalcev z last- nim kombijem.

— IMATE PRITOŽNO KNJIGO?

— Našo pritožno knjigo smo preimenovali v »knjigo vtisov in spominov«, ker so zelo redki ti- sti, ki se pritožujejo. Večina se o naših stvrtvah pohvalno izraža. Janja Sterkvenik je v knjigo vtis- ov in spominov med drugim za- pisala: »V Banjolah letujem kot član ZB že drugo leto. Banjole so prijazen kraj, v katerem se resnično odpočijem in nabereš no- vih moči za delo, ki te čaka v službi. Posebno mi ugaja strež- no osebje, ki je vlijudno in ažur- no. Zahvaljujem se tudi kuhari- cam za odlično pripravljena je- dila.«

— KAKO SKRIBITE ZA RAZ- VEDRILO LETOVIŠČARJEV?

— Vsak dan, če je vreme ugodno, prirejamo izlete z last- nim motornim čolnom, ki sprej- me na krov do 20 oseb. Počitni- čarji si krajšajo čas tudi z ba-

Počitniški utrinki iz Banjol

Čas letnih oddihov se bliža h koncu. Vroči »pasja« dnevi so že mimo, go- stinci bodo kmalu potegnili črte pod številkami nočitev, cenami penzionov in podobno. Nekateri obmorski kraji pa se bodo še tja v pozni september pohvalili z nezmanjšanim številom dopustnikov. Zatorej obiščimo eno izmed počitniških postojank, kjer se zdravijo, uživajo dobrodelne učinke morja in sonca ter si nabirajo novih moči za prihodnje leto.

Nedaleč od Pule se v žarkih poletnega sonca koplje majhno naselje. Napis nad vhodom »Po- čitniški dom Zveze borcev okraja Ljubljana« nas opozori, da smo prispeli tja, kamor borci hodijo na oddih že več let. Zraven doma so Banjole, tipična istrska vasica.

Ob prijetnem morskem zalivu, v borovem gozdičku, so raztre- sene vikend hišice, so borovih posekah se beli nekaj enonad- stropnih hišic. Pred leti so tod stale lesene barake, ki so svoj čas rabile za vojaška skladišča, pa so jih nato preuredili v pro- store za mladino, ki je še pred dvema letoma tod delovala. Le- senih barak ni več, zamenjali so jih sodobni zidani objekti.

Vso štirimesečno sezono, od 1. junija do konca septembra, letu- jejo borci ljubljanskega okraja v počitniškem naselju v Banjolah. Kot velika družina so, ki jo po- vezujejo spomini, usoda, bit re- volucije. Srečanja borcev, ki se niso videli morda že nekaj let, so tu, v Banjolah, ganljiva. Spom- injajo se in pripovedujejo. Pre- živijo teden ali dva v zdravi morskem klimi, ob dobri hrani, in

ob slovesu si s stiskom rok ob- ljubijo: »Se se bomo srečali.«

Nad vso veliko banjolsko počitniško družino bedi kot skrben oče tovariš Emil Novak, upravnik počitniškega doma. Komaj da sem ga iztrgal iz množice oprav- kov in skrbi, ki ga tarejo ves dan. Na vprašanja o banjolskem počit- niškem taboru je odgovarjal:

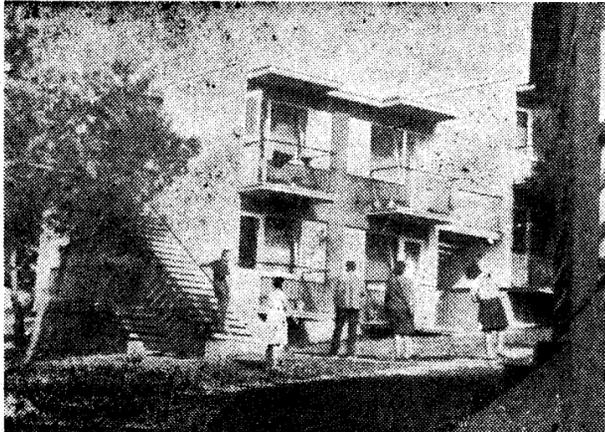
— KAKŠNE SO ZMOGLJ- VOSTI POČITNIŠKEGA TABO- RA?

— Pri nas lahko letuje okrog 300 oseb hkrati, na razpolago imamo tudi rezervne šotore za 40 oseb. Obiskovalci domujejo v šestih zidanih objektih z 48 so- bami — vsaka ima 4 ležišča, v štirih montažnih hišicah s šest- najstimi sobami s po tremi leži- šči in v petnajstih weekend hi- šicah, prav tako s tremi ležišči. Počitniški tabor je še vedno v izgradnji. Lani smo bili postavi- li 3 zidane bloke in 4 montažne hišice, letos pa blok s 24 sobami, s tekočo vodo in usetjenimi sani- tacijskimi.

— KOMERČNA SREDSTVA SO BILA DO SEDAJ PORABENA?

ZA NEDOKONČNO UREDITEV TABORA?

— V vseh letih gradnje smo investirali okrog 180 milijonov dinarjev; v gradnjo objekta, ki je letos sprejel prve goste, smo vložili 36 milijonov dinarjev. Po načrtih za prihodnost ne bomo večali kapacitet, temveč se bo-

...ALI LAHKO SPOZNA MO PUSKO PO STRELU?

V srbskih narodnih pesmih večkrat naletimo na podatke, kako je kdo po streli prepoznal puško svojega prijatelja, sina, očeta ali brata. Mar je to verjetno?

Pred stoletji pušk niso izdelovali v tovarnah, temveč jih je vsak mojster puškar delal po svoje. Znano pa je, da na barvo puškinega polka vplivajo dolžina cevi, kaliber puške, količina smodnika, prav tako pa tudi velikost in teža naboja. Ne smemo pozabiti tudi na to, da so si v tistih časih borci sami pripravljali krogle. Razen tega pa na zvok vpliva tudi material, iz katerega je puška napravljena — celo okovje in kopito. Zato se je takrat vsaka puška v nečem razlikovala od drugih pušk, čeprav jih je morda izdelal isti mojster. To pa pomeni, da se je razlikoval tudi zvok.

V današnjih časih pa imajo vse puške iste proizvodnje enak zvok, saj so do milimetra enake velikosti in enake kakovosti.

...ALI SO HITREJŠE LADJE ALI RIBE?

Gre za to, na katero vrsto rib ali ljudi mislimo. V sladkih vodah je najhitrejša potočna postrv, ki lahko doseže šestnajst kilometrov na uro, medtem ko so druge sladko-

nino pa je skrivoma prešel reko kakih trideset kilometrov niže in iznenadil sovražnika.

Cezarjeve rimske legije so navadno s seboj vozile čolne in drugi material za postavitev mostov. Za prehod čez reko so pešci uporabljali plovna sredstva, konjeniki pa so jo preplavali na konjih. Na Donavi in Savi pa so imeli celo posebno rečno vojno brodogradnjo, ki so ga mimo drugega uporabljali tudi za zaščito enot med prehodom čez reko.

...KATERA NEMŠKA LADJA JE MED ZADNJO SVETOVNO VOJNO KRIZARILA CELO PO TIHEM OCEANU?

To je bila nemška pomožna križarka »Komet« — Nemci so jo službeno imenovali »Schiff 45«. Britanci pa so jo poznali pod imenom »Raider B« — ki je imela 3.287 BRT, oborožena pa je bila s šestimi topovi kalibra 150 mm, štirimis torpednimi cevmi, enim letalom in s 400 minami. Njena posadka je štela 270 mož.

Zelo zanimiva je tudi njena pot do Tihega oceana. Iz Gdini je pod poveljstvom kaptana bojne ladje Eyssena odplula julija 1940 z nalogo, da se na Tihi ocean prebije prek Severnega morja. Konec julija je prispela v Barentsovo morje, od tam pa se je s pomočjo sovjetskih ledolomilcev — ne smemo pozabiti, da je takrat Stalin sklenil prijateljstvo s Hitlerjem — prebijala proti Novosibirskim otokom in Beringovemu prelivu.

»Komet« je operiral predvsem na pomorskih zvezah med Novo Zelandijo in Panskim prekopom. Potopil je tri zavezniške ladje. Mimo tega pa je neki norveški kitolovec, ki ga je bil ujel, preuredil v ladjo za polaganje min pred novozelandskimi lukami.

Ko se je vračal v Nemčijo, je »Komet« plul mimo rta Horn in je novembra 1941 srečno prispel v Hamburg, potem ko je potopil kakih 43.000 BRT zavezniškega ladjeva. Jeseni 1942 je ponovno krenil na pot. Tokrat pa ga sreča ni več spremljala: 14. oktobra so ga v Rokavskem prelivu prestregli britanski rušilci in ga potopili.

...KOLIKA JE MOČ SODOBNIH LOVCEV?

Moč reaktivnih motorjev na sodobnih lovcih je precej večja od štirimotornih propellerskih potniških letal. Štirimotorno potniško letalo bi lahko s svojimi motorji vleklo šest dizel lokomotiv, sodobni standardni reaktivni lovec pa bi potegnil kar šest kompozicij, izmed katerih bi vsaka imela lokomotivo in po šest vagonov.

Ali veste...

vodne ribe precej počasneje — do devet kilometrov na uro.

Morske ribe so hitrejša. Morda kit, ki ima čez sto ton, dolg pa je kakih petindvajset metrov, plava s hitrostjo 30 kilometrov na uro, pri čemer mora razviti moč 400 do 500 konjskih sil. Najhitrejša riba pa je barakuda, ki pri zasledovanju plena doseže celo štirideset kilometrov na uro.

Ce jih primerjamo s hitrostmi ladij, lahko ugotovimo, da je postrv počasnejša od tovrstnih ladij, medtem ko kit plava enako hitro. Barakuda že lahko tekmuje z rušilci, medtem ko torpednih čolnov ne more dohiteti nobena riba.

...KAKŠNE SO FOTOGRAFSKE LETALSKE BOMBE?

Fotografska letalska bomba je namenjena za kratkotrajno osvetlitev zemljišča, ki bi ga bilo treba fotografirati. Napolnjena je s pirotehničnimi snovjo, opremljena pa je tudi s padalom. Eksplozija in osvetlitev traja le 170 do 200 milisekund in zato morajo fotografsko kamero sinhronizirati s eksplozijo.

Paziti morajo tudi na to, da bo bomba eksplozirala dovolj blizu zemeljske površine, ki naj bi jo čimprej osvetlila, in dovolj daleč od letala, da ga ne bi poškodovala. To dosežejo s pomočjo padala, ki je pritrjeno na bombo, in s pomočjo časovnega vzgibalnika, ki se aktivira v hipu, ko letalec spusti bombo.

Fotografske letalske bombe so težke 30 do 100 kilogramov, letalo pa jih lahko hkrati naloži do dvajset. Obesene so na posebnih nosilcih, ali pa so zložene v trupu.

...KAKO SO V STAREM VEKU »FORSIRALI« REKE?

Forsiranje reke je vojaški izraz za napad na sovražnika, ki brani nasprotni breg reke.

V starem veku je branilec le poredkoma izkoriščal reko kot prirodno oviro, saj so takrat bile vojske tako majhne, da so z njimi lahko branili le krajše odseke reke. Zato je lahko napadalec reko prešel kje drugod in se po kopnem približal nasprotnikovi vojski.

Asirci so forsirali reke ne le na lesenih plovnih sredstvih, temveč tudi s pomočjo mehov, ki so jih nosili s seboj. Ko je Aleksander Veliki l. 329 pred našim štetjem s svojo vojsko forsiral reko Jaksarto, so prehod njegovih prednjih delov varovali katapultisti, ki so obstreljevali Skite na nasprotnem bregu. Tri leta kasneje je ob reki Hidaspu imel opravka z dobro organizirano vojsko indijskega kralja Pora. Takrat je pred indijsko vojsko, od katere ga je ločila reka, izvedel obsežne demonstracije, z glav-

V ŠTAB PODGRMEŠKEGA PODROČJA JE IZ LJUBIJE PRISPTEL NOV BOREC V ZLIKANI NEMŠKI UNIFORMI. PO NJEGOVEM PRIPOVEDOVANJU SODEČ JE BIL ŠPANSKI BOREC IN POLJSKI PARTIZAN, DOKLER GA NISO NEMCI UJELI IN PRIPELJALI V BOSNO, KLJUB TEMU PA MU OFICIRJI PODROČJA LE NISO POVSEM VERJELI...

Geometrija ga je pokopala

Pred kosilom se je v sobi, kjer so navadno jedli, zbralo več oficirjev iz poveljstva podgrmeškega področja, med njimi pa je bil tudi neki član oblastnega komiteja. Major je ukazal, naj h kosilu povabijo še novince v nemški uniformi.

Soba je bila majhna in z nizkim stropom, s katerega se je ponekod luščil omet. Major, tovariš iz oblastnega komiteja in še trije voditelji podgrmeškega področja so sedeli na klopih za staro leseno mizo. Tedaj je vstopil srednjevisok vojak v novi nemški uniformi.

»Sedi, tovariš«, mu je rekel major.

Došlec je v mešanici ruskega in poljskega jezika izrazil zadovoljstvo, ker je prišel med jugoslovanske partizane. Na ovratniku nove bluže je imel izrazite rdeče rombe iz povsem nove tkanine.

»Takšnih oznak doslej še nisem videl«, je pripomnil major.

»To so oznake, ki so mi ostale v spomin na moje partizanske dneve na Poljskem.«

Ko so mu rekli, naj sedi, se je vojak samozavestno približal mizi in sedel zraven njih na klopi. Vzbuja je videz umirjenosti, značilne za vse tiste, ki na nekaj dolgo čakajo, dokler ne dočaka. Pokazal je še dvojni križ na levem rokavu in pojasnil:

»Tudi to mi je ostalo. Pri nas nosijo te oznake starešine.«

»Se dobro, da ti jih niso vzeli«, mu je malce ironično odgovoril major.

»Imel sem še rezervne«, je odgovoril vojak. »Ko so me Nemci ujeli, sem jih imel v žepu pri srajci. Nihče me ni preiskoval in tako so mi ostale...«

»Kako si že rekel, da ti je ime?« ga je vprašal član oblastnega komiteja

»Jiri Sarkovski, Jiri...«

»Kaj si po poklicu?«

»Po poreklu pripadam delavskemu razredu, sicer pa sem bil pomočnik inženirja.«

»Si že dolgo v vojni?«

»Od devetintridesetega leta, od napada fašistov na Poljsko. Pa tudi prej sem bil že v boju.«

»Ze poprej?« se je vmešal major.

»Potem si pa že star vojak.«

»Bil sem v Španiji.«

»Na republikanski strani?« ga je vprašal član komiteja.

»Bil sem v španski republikanski vojski na Guadalajari, v Andaluziji, pod Barcelono...«

Med fotografijami v muzeju NO in v Ljubljani smo našli tudi te, ki zanjo ne vemo, kdaj in kje jo je neznan fotograf »prisnil« in kaj predstavlja. Po oblekah civilistov sodeč je nastala nekje na Hrvaškem, morda v obmejnih vaseh. Morda so to begunci, ki so se zatekli pred ustaškimi nasiljem v Slovenijo? Na levi strani je oborožen moški v zavezniški uniformi, kakršne so leta 1944 nosili borec NOV, na desni pa je moški z nemško čepico. Tudi na skrajni levi je moški z okroglo čepico, kakršne so nosili Nemci, toda oba sta lahko ali ujetnika ali vojaška begunca, ki sta prišla v NOV iz nemške vojske.

FOTOGRAFIJA Z VPRAŠAJEM

Nevarnost biološke vojne in možnost zaščite

Vse države najskrbneje skrivajo vse podatke o resnični možnosti biološke vojne. Za kaj pravzaprav gre? Pod pojmom biološka vojna razumemo uporabo različnih bioloških sredstev za namenom povzročiti sovražnemu vojnemu potencialu čim večjo škodo.

Uporabo bakterioloških sredstev v vojne namene je res prepovedal ženevski protokol leta 1925. Le malo držav je ratificiralo ta protokol. Na mednarodnem kongresu biologov leta 1947 v Kopenhagnu so prišli do zaključka, da učinkata bakterioloških sredstev ni mogoče kontrolirati.

Kljub temu je ugotovljeno, da so z biološko vojno poskušali že med prvo svetovno vojno. Začelo se je leta 1915, ko so iz Združenih držav prevzeli v Evropo zaveznikom okuženo živino. Leta 1916 je ugotovilo romunsko zunanje ministrstvo, da so Nemci poslali svojo poslanstvo v Bukarešto material z več tisoč kulturami povzročiteljev antraksa in sakagije, ki naj bi jih uporabili za okuženje konj.

Nemške agente s podobnim materialom so odkrili leta 1917 tudi v Franciji. Po drugi svetovni vojni so leta 1949 sodili v Habarovsku japonske vojne zločince. Japonska je že pred drugo svetovno vojno delala v Mandžuriji poskuse, katerih žrtve so bili mnogi ljudje. Tako je Japoncem v letih 1940/41 uspelo povzročiti epidemijo kuge na Kitajskem.

Med drugo svetovno vojno sta obe vojskujoci se strani, Nemčija in ZDA bil pripravljene za biološko vojskovanje. Zakaj niso eni kot drugi uporabili tega strašnega orožja za množično uničevanje? Odgovor na to vprašanje leži v tem, da si Nemčija glede na gostoto naseljenosti in zemljepisni položaj ni upala uporabiti te vrste orožja.

Po drugi svetovni vojni so velesile pričele intenzivno proizvajati biološka vojna sredstva (SSSR, ZDA, Kanada, Velika Britanija).

V biološki vojni proti ljudem je mogoče uporabiti klice, ki povzročajo kugo, kolero, tifus itd. O načinu okužbe lahko upravičeno domnevamo, da bo posrednik zrak. Prav zaradi tega bo sovražnik v primeru biološke vojne uporabil zrak za širjenje ne le tistih infekcij, o katerih vemo, da se tudi širijo po zraku (n. pr. pa), temveč tudi onih, ki prihajajo v človeški organizem po drugih poteh. (primer: rumena mrzlica, pegavec prenaša uš). Ni nujno, da so bolezniki, ki jih prenašajo ti ali oni elementi, tudi smrtni, zaostajajo že, da se razširijo bolezniki, katerih posledica bo dolgotrajna izčrpanost, in potreba po zdravljenju.

Način distribucije (raznašanja) so mnogovrstni, od biološke sabotaže preko okužene hrane, vode, glodalcev in počebno. V ta namen je mogoče

uporabljati topovske granate, polnjene s klicami. Za podobne naloge in v strateške namene je mogoče uporabljati tudi letala z velikim akcijskim radijem. V te namene rabijo tudi teledirigirane izstrelke.

Neposredni posledici takšnega napada sta lahko obolenost ali smrt večjega števila ljudi, bodisi vojaštva, industrijskega delavstva ali civilnega prebivalstva. Bolezni ostanejo na določenem ozemlju, v ugodnih razmerah pa se razširijo daleč čez meje napadene področja. Kolikor ljudje niso seznanjeni z možnostjo zaščite pred to vrsto orožja, pride v poštev tudi pomemben moralni učinek (panika, nered, poskus pobega), vse to pa bi pomagalo napadalcu in ojačalo širjenje nalezljivih obolenj.

Obramba pred biološkim napadom je mogoča, je pa težavna ter zapletena. Pri tem bo odigrala glavno vlogo dobro organizirana in opremljena higiensko epidemiološka služba. Hitrost ugotavljanja obolenj bo važna, saj je od tega odvisna uvedba zaščitnih in terapevtskih ukrepov ter v skladu s tem tudi število človeških žrtev.

Splošni ukrepi osebne zaščite so nošenje mask ter zaščitnih kombinizonov in zatikanje ljudi v posebna zaklonišča. Med posebne ukrepe štejemo uporabo specifičnih zdra-

vilnih serumov, antibiotikov in drugih podobnih sredstev za zdravljenje nalezljivih obolenj. Strogo izolacijo napadene ozemlja in zadrževanje vsega prebivalstva v karanteni, dokler ne poteče inkubacijska doba, prav tako štejemo med glavne zaščitne ukrepe.

Ko zaključujemo ta kratki opis, naj omenimo nekaj pomembnih stvari, ki naj služijo za vrednotenje atomskega in biološkega orožja. Torej, uporaba atomskega orožja ima prednosti, ki se kažejo v naglem in uničujočem učinku, toda ta je pri atomskem napadu omejen na določeno večje ali manjše ozemlje. Nasprotno pa deluje biološko orožje počasneje, pač v skladu z inkubacijsko dobo določenih nalezljivih boleznih. Izgube so velike, ker se učinek klic lahko razširi izven meja napadene ozemlja.

Ze sedaj lahko rečemo, da ima tista vojskujoca se stran, ki so ji na razpolago biološka sredstva (klice nalezljivih obolenj) in se zna istočasno tudi zavarovati proti njim, mnogo učinkovitejše orožje, ki bo odločilneje vplivalo na izid vojne kot pa atomsko orožje. Proizvodnja atomskega orožja v primerjavi z biološkim zahteva velike investicije, razvito industrijo in vrsto strokovnjakov, kar je za zdaj privilegij velesil. Biološko orožje pa mogoče proizvesti v soraz-

Član komiteja je vstal, se mu približal in ga vprašal:

»Kako pa si prišel v Španijo?« Fant v novi uniformi je začel pripovedovati o svoji preteklosti, o revolucionarnem boju, ki ga je potegnil v različne evropske dežele. Opazil pa je, da mu le ne verjamejo vsega. Nameraval je vzrožiti, vendar je menil, da bo bolje, če pokaže dokumente. Odkod je izlekel kos rumenega papirja. To je bila nekakšna dovolilnica za prosto gibanje v bližini Madrida. Na njej je stalo njegovo ime. Na dovolilnici je pisalo Jiri Sarkovski...

Major se je natančneje pozanimal za listino in jo je vzal v roke. Res je bila republikanska dovolilnica. Ko pa je malo bolj pogledal papir, je ugotovil:

»Tukaj je radirano, tole pa je naknadno vpisano...«

Lastnik dovolilnice se je zasmel. Vstal je, stopil k majorju in mirno dejal:

»Res je. Zbrisal sem prejšnje ime in vpisal svoje. To sploh ni moja dovolilnica. Kdo ve, čigava je. Našel sem jo v neki hiši na Poljskem.«

»Potemtakem nisi bil v Španiji?«

»Seveda sem bil. Tole pa sem napravil le zato, da bi se laže (Nadaljevanje na 5. str.)

Zadnje ure »Prestolonaslednika Petra«

Ko je Šiljo, komandir 1. voda obmejne čete rumskega področja, zvedel, da so med Umko in Ostružnico pristale tri ladje, je sklenil, da bo še sam preveril, če je to res. Kmalu nato je že ležal v rosnih travah na levem bregu Save in se skozi daljnogled oziral za ladjami, ki so se tega aprilskega jutra 1944. leta zasedrale kakih trideset kilometrov daleč od Beograda in petdeset metrov stran od desnega brega. Največja ladja je bila »Prestolonaslednik Peter«, imen drugih dveh pa ni mogel ugotoviti. Na eni izmed teh dveh je videl nekakšno dvigalo.

Na krovu so se pretegovali zaspali Nemci. Petnajst jih je našel. Ko so začeli sončni žarki prodirati v njegov objektiv in so ga zasleplili, se je dvignil in se po nasipu napotil v Progar, kjer je poročal komandirju čete Nogiću o ladjah na Savi. Hkrati mu je tudi predlagal, naj bi ladje potopili.

»Praviš, da bi jih potopili? Ne bi bilo slabo. Toda, ali poznaš koga, ki bi ti lahko pomagal? Nekoga, ki se spozna na ladje.«

Šiljo mu je predlagal Kidža, njegovo pravo ime je bilo Ilija Kandić, ki je bil pred vojno v podoficirski mornariški šoli v Divuljah. Nato so se Nogić, Šiljo in Kidža zmenili, da se bo akcija udeležilo devet borcev s tremi čolni — v vsakem po trije borci. V mraku se bodo približali ladjam, jih v naskoku zavzeli, ujetnike in plen prepeljali na breg, nato pa odvrli ventile in ladje zažgali.

Naslednjo noč ob devetih so bili borci že ob Savi. Rosilo je. Nogić je dajal še zadnja navodila:

»Stojan, Kidža in Mire napadejo »Prestolonaslednika«... Bata, Lovce in Bora grede nad ladjo z dvigalom... Tretja skupina...«

Vodje skupin so ponovili nalogo, se obljeli s tistimi, ki naj bi ostali na bregu, in s svojimi borci posedli po čolnih.

Akcija se je začela ob enajstih. Na drugem bregu je bilo vse tiho. Sovražnikove patrulje, ki so tam križarile, niso niti pomislile na to, da bi kdo utegnil v neposredni bližini Beograda izvesti tako drzen napad na ladje. Tudi na ladjah je vladal popoln mir. Nemci so brezskrbno spali.

Čolni so krenili vsak na svojo stran. Stojan je svojega usmeril proti »Prestolonasledniku Petru«. Čez nekaj minut je bil že ob ladjah. Mire je prvi splezal na krov. Vsi trije so bili bosi. Ko se je Mire preprčal, da je povsod vse tiho, je privezal vrvi za ograjo krova. Nato sta se mu pridružila še Stojan in Kidža.

Salonu so se približevali po prstih. Kidža je držal v roki baterijsko svetilko. Ko je Mire pritisnil na kljuko in odprl vrata,

je Kidža osvetlil salon. En Nemec si je pred slepečo svetlobo z roko zakril oči, drugi pa je skušal dvigniti blazino. Tedaj pa je Mire tako glasno zavpil »Halt!«, da se je še sam zdrnil.

Nemec je umaknil roko. Drugi pa, čeprav še dremotni, so čutili, da se dogaja nekaj nenavadnega, in so mirno obležali na posteljah.

»Aufstehen, aufstehen!« je Kidža ponavljal edino nemško besedo, ki jo je znal.

Nemci so začeli vstajati. Ko pa je videl, da to ni tisto, kar je kanil doseči, se je Kidža popraskal po vratu in zavpil po srbsko:

»Ne premikajte se! Lezite tam, kjer ste!«

Mire je medtem pregledal ladjo in odkril marsikaj uporabnega: odeje, škornje, perilo, čevlje, nekaj pušk in dve brzostrelki. Ko sta se Stojan in Kidža vrnila, jima je povedal, kaj vse je našel na ladji.

Ko so plen nakladali v čoln, so nenadoma zaslišali ropot motorja. Curek slepeče svetlobe je prebil temo in osvetlil motno Savo.

»Patruljni čol! Na tla!«

Patruljni čoln je po sredini reke zdrvel mimo njih in se izgubil v temo. Počakati bo treba na njegovo vrnitev proti Beogradu. Medtem so ponovno preiskali ladjo in znesli na krov vse, kar koli je bilo zanje uporabno.

je bilo pripravljeno za potopitev ladje. Vendar so morali še nekoliko počakati, da bi tudi drugi dve skupini končali svoj posel. Stojan je predlagal, da bi pogledali, kako se razvijajo stvari na drugih dveh ladjah.

Na ladji z dvigalom so našli skupino Bora Vezilića. Ko so ga vprašali, kako daleč je že, je odgovoril:

»Že davno smo vse pripravili. Le tegale,« je pokazal na starejšega možakarja, ki je sedel v salonu, »moramo še prepeljati na breg.«

Stojan, Kidža in Mire so spet sedli v čoln in se vrnili na »Prestolonaslednika Petra«. Čakali so na znak. Kmalu nato se je na tretji ladji zasvetila zelena luč, in to je bil znak, da je tudi pri njih vse v redu.

Kidža se je spustil v strojnico in odprl ventile. Voda je v debelih curkih vdiral v notranjost ladje. Stojan pa je stopil v salon in vžgal s petrolejem prepokane secede. Svignil je plamen, salon je bil kmalu poln smrdljivega dima.

Nato so vsi trije zlezli v čoln in hitro veslali, da bi čimprej prispeli na levi breg Save. Isto sta storili tudi drugi dve trojki. Ko je bilo do obale le še kakih sto metrov, se je z nasprotni strani oglasilo močno streljanje. Goreče ladje so vznemirile nemške straže, ki so začele na slepo nabijati proti levemu bregu reke.

Nemci so, kot vse kaže, tudi to razumeli in ostali na svojih ležiščih. Mire se je nato približal Nemcu, ki si je nekoliko poprej dal opravka z blazino in je izpod nje izvlekel pištolo. Potem je naročil Stojanu in Miretu, naj pazita na Nemce, sam pa je pregledal še druge prostore. Ko se je vrnil, je povedal, da na ladji ni razen teh nikogar več.

»Gremo!« je dal Stojan Nemcem znak, naj stopijo na krov. Prestrašeni Nemci so ga z dvignjenimi rokami pokorno ubogali. Verjetno so mislili, da je na ladji in v njen okolici vsaj bataljon partizanov.

Kidža je spustil lestev v čoln in ukazal prvim štirim Nemcem, naj se vkrcajo v čoln. Sledala sta jim še Stojan in Kidža, Mire pa je ostal na krovu ladje, da bi do njune vrnitve pazil še na druge tri Nemce, za katere v čolnu ni bilo prostora. Stojan in Kidža sta bila kmalu nazaj in sta takoj nato odpeljala na breg še zadnje tri nemške ujetnike.

Kmalu nato se je patroljni čoln vrnil in mimo ladji hitel proti Beogradu. Tako so Stojan, Mire in Kidža lahko nemoteno naložili plen v čoln in ga prepegljali na breg. Potem so se vrnili po ono, kar je ostalo na krovu. Kidža je medtem našel na ladji nekaj petroleja, ki ga je zлил po oblaženjenih sedežih v salonu. Vse

S šestimi vozmi, polnimi vojne plena, in s sedemnajstimi ujetniki so takoj krenili proti Kupinovemu. Komandir Nogić pa je s svojimi borci ostal na nasipu vse dotlej, dokler niso goreče ladje izginile v motni Savi.

»Glejte, prvomajske kresove smo zakurili že dva dni pred praznikom!«

Geometrija ga je pokopala

(Nadaljevanje s 4. str.)

prebil iz partizane. Sedaj pa mi dovolilnica ni več potrebna.«

Njegov odgovor je vse močno presenetil. Član komiteja ga je postrani pogledoval, nato pa ga je začel preverjati:

»Ali poznaš marksistično literaturo?«

»Mar misliš, tovariš, na Kapital? Tolikokrat sem ga prebiral, kljub temu pa nekaterih odstavkov nisem mogel razumeti. Bolje sem razumel Engelsa, denimo pokrelo družine...«

Tedaj je vstopil kurir in rekel majorju, da ga išče neki odbornik. Skupno z njim je odšel ven tudi član komiteja, ki se mu je mudilo v sosednjo vas.

»Všeč mi je«, je član komiteja ocenil novinca.

»Ne vem«, je podvomil major. »Siliš, bral je Marxa in Engelsa.«

»Morda so ga naučili.«

»Mu ne verjameš?« je vprašal član komiteja.

»Veš kaj? Odloži svoj sestanek. Bova šla potem skupaj«, mu je predlagal major.

Ko sta se vrnila v hišo, je major tovarišem povedal, kako se je odbornik, ki ga je pred tem iskal, pritožil, da so mu partizani pokvarili vodno črpalko in da bi jo bilo treba popraviti.

»Tovariš Jiri, morda bi nam ti lahko pomagal?«

»Pogledati bi moral. Svoje čase sem jih tudi že popravil.«

Nato se je major domislil. Vzel je beležnico, vanjo vpisal nekaj števil in jih pokazal človeku v nemški uniformi.

»Ali veš, tovariš Jiri, kaj je to?«

Jiri je nekaj časa strmел v številke, nato pa priznal:

»Ne vem.«

»Pa si rekel, da si pomočnik inženirja?«

»Saj sem bil.«

»Potem bi mi znal odgovoriti.«

»Tega se nisem učil. Kaj takega se pri nas ne učimo...«

»Kje je to 'pri nas'?« je major spregovoril glasneje.

»Saj sem rekel — pri nas, je mirno odgovoril fant v nemški

uniformi. Vsi so opazili, da je nekoliko pobledel.

Na papirju je bila napisana formula za površino krogle (P je 4r²).

»Kaj dela hauptmann Tiller?«

»Ne razumem.«

»Herr hauptmann Tiller. Saj ga poznaš!«

»Se nikoli nisem slišal zanj.«

Nato mu je major mirno dejal:

»Najbolje bo, če se bova mirno porazgovorila. Zakaj bi glumila?«

Naposled se je vojak v nemški uniformi zlomil in priznal:

»Ujeli ste me, gospod major. Nisem imel sreče...«

»Da«, je končal major. »Pokopala te je geometrija.«

»Grbasta svinja«

Jovo Kotur, vodja bombaške desetine v eni izmed brigad 13. divizije, je večkrat razmišljal o orožju, ki naj bi bilo pri napadih na sovražnikove bunkerje učinkovitejše od navadnih ročnih bomb.

Nekega dne, ko se je Jovo vračal domov na sedemdnevni dopust, je v bližini Kurjaka v Gorskem Kotarju opazil sestreljeno zavezniško »letečo trdnjavo«. Ko si jo je temeljito ogledal, je odkril med drugim tudi malenkostno poškodovan letalski brzostrelni top s šestdesetimi granatami.

Dopust je padel v vodo, kajti Jovo je s topom in granatami nemudoma krenil v partizansko delavnico v Begovih Razdoljih. Jovo Kotur je polnih osem dni motovlil okoli svojega topa. Ko pa se je potem vrnil v brigado, so se mu začeli njegovi bombašči smejati. Smeji pa jih je minil že v prvem boju, ko je Jovo začel obstreljevati sovražnikov bunker. Ze po prvih strelh so sovražnikovi mitraljezi umolkneli za vselej.

Tako se je izkazalo, da je Jovova »bazuka« — borci so jo krstili za »grbasta svinja« — učinkovitejša, kot pa so bile ročne bombe.

5 USODNIH DNI druge svetovne vojne

24.

(Bitka pri Midway — 4. junij 1942)

DAN, KO JE JAPONSKA IZGUBILA VOJNO

Šestintrideset torpednih bombnikov Kate, šestintrideset bombnikov za strmoglavo bombardiranje Val, ki so vzleteli z japonskih letalonosilk, ima za spremstvo šestintrideset Zerov, ki so dosti boljše od Buffalov in celo boljše od Wildcatov. Tako jih presega, kot presega orek sokola. Major Parks ukaže svojim eskadriljam, naj lete na višini 17.000 čevljev (nad 5600 metrov), ker upa, da bi tako lahko zviška napadel japonske bombnike, toda japonski Zeri so toliko hitrejši in spretni, da ujamejo ameriške lovce in povzročijo med njimi pravcato klanje. Šestindvajset pilotov je vzletelo z Vzhodnega otoka, samo devet — med njimi sedem s preresetanimi letali — jih lahko uboga povele: »Na zemljo!« Ostali so mrtvi.

Videti je, da atol gori. Vnel se je rezervoar z gorivom. Bolnišnica je porušena, več poslopjem je odneslo streho, velikanski kraterji vrtajo z razbitinami prekrita tla, pa vendar je efektivna škoda kar se da majhna. Letalske steze na Vzhodnem otoku so nedotaknjene in branilci imajo še vse orožje. Le nekaj vojakov je ubitih in ranjenih. Eden izmed njih, ki mu je zračni pritisk vrgel v trebuh konzervo s pivom, je rekel, ko se je osvetlil: »Vedno sem govoril, da ne prenesem piva na prazen želodec...«

Ko Japonci ne bi razmesarili Buffalov, bi pomenil prvi napad na Midway popoln in usoden poraz Američanov. Poročnik Joichi Tomonaga se tega dobro zaveda, saj je vodil napad na Buffale. Ko se vrača z desetimi letali manj, pošlje sporočilo: »Nujen drugi napad...« Te tri besede so v usodni igri na Pacifiku imele pomembno vlogo.

Zdaj je deset minut čez sedem. Začenja se nova faza. Ameriški bombniki, ki so vzleteli z Midwaya, se bližajo japonskemu konvoju. Izvidniki v hidroavionih so jih usmerili proti Nagunovim letalonosilkam, prednostni, pa zelo zaščiteni tarči. Po taktiki naj bi napadali v neredu, vendar pa vse hkrati, tako da bi oslabili sovražnikovo obrambo, saj nimajo lovske zaščite. Na žalost pa si napadi sledijo, namesto da bi bili skupinski, razen tega pa si je admiral Naguno pridržal za obrambo svojih ladij večino stražnih lovcev Zeri.

V prvi skupini je šest Avengerjev. To so torpedna letala; del eskadrilje VT 8, ki je na letalonosilki »Hornet«, del, ki je ostal na Midwayu samo zaradi ugodnejših poskusnih poletov. Letijo tik nad vodno gladino, toda Zeri in protiletalsko topni-

Prve japonske bombe so padle na Midway, vendar je škoda neznamna

štvo jih zbljejo pet, še preden prilete tako blizu, da bi odvrgli bombe. Sestega z ubitim strojničarjem, ranjenim navigatorjem in preresetanimi krili zasledujejo celih 15 milj, toda njegov pilot, praporščak Earnest pripelje razbitino do plaže na Midwayu, kjer se raztrešči.

Nato prilete štirje Marauderji, prav tako opremljeni s torpedi. Protiletalsko topništvo z japonskih ladij zgradi pred njimi prvi zid iz izstrelkov in slišati je ameriškega pilota, ki zakriči v mikrofon: »Oh, mami, ko bi me videla!« Dva Marauderja se razletita. Dva ostaneta v zraku. Ko zleti navzgor, se letalo poročnika P. Muryja podrsne ob »Akagija« in mu odrgne barvo. Ko se vrne na Midway, naštejejo mehaniki v letalu 500 lukenj.

Ob 7.55, ko se je ponorečil napad torpednih letal, poskusijo srečo bombniki Dauntless. Med šestnajstimi piloti jih je trinajst brez izkušnji. Zato major Lofton B. Anderson spremeni navpično bombardiranje v drsno (»glide bombing«), to se pravi, da lete letala v manjšem kotu, kar zahteva manj spretnosti od pilotov. Silno obstreljevanje in sunov poseg Zerov, ki polete v ožnji lastnega protiletalskega topništva, odbijeta napad. Nobena bomba ne zadene cilja in na Midway se vrne samo vsak drugi Dauntless.

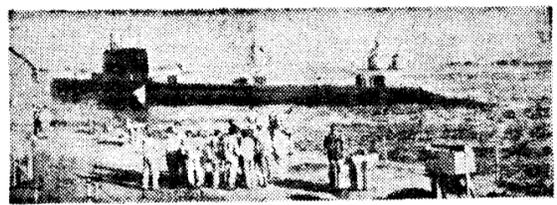
Toda silno visoko na nebu se pojavi veličastna formacija. Petnajst letočih trdnjav podpolkovnika Sweeneya ima besedo. Zeri se povzpno proti njim, ocenijo njihovo velikost, spoznajo moč njihovega ognja in ugotove, kako spretno se štitiijo in obenem lete v določeni razmaknjenosti. Sweeney je popolnoma miren, tako da odvrže svojo bombno preprogo na letalonosilke, izmed katerih so se tri nepredvidno približale druga drugi. Iz morja siknejo gejtiri, zalijejo ladje in letalci so prepričani, da so ohromili japonsko ladjevje. Toda drobni general Naguno zapíše v ceneno beležko, ki jo ves čas drži v roki: »Nedotaknjene.«

Je končano? Ne še popolnoma. Zdaj prihajajo najslabši, enajst v Vibratorje prekrščenih Vindicatorjev, letala, za katere so poveljniki govorili takole: »Vsak Vindicator, ki poleti v boj, moramo imeti za izgubljeno letalo.« Toda tokrat, 4. junija 1942, to ne drži popolnoma: šest se jih vrne na Midway. Vendar se niso letalonosilkam niti približali in ker jim drugega ni preostalo, so se zagnali nad oklepnic »Haruna« in »Kirichina«, ki so ju zgrešili za las — ki so ju vendarle zgrešili...

Ura je 8 in 25 minut. Japonske ladje nimajo niti praske. Bojna moč midwayskega letalstva je praktično uničena. Prvo bombardiranje atola ni dalo bleščočih se rezultatov, vendar je Naguno poslal v zrak komaj tretjino svojih sil, razen tega pa mu uničenje sovražnikovih lovcev dovoljuje marsikatero drznost. Razen tega pa se strahotna gmoja njegovega ladjevja steka proti otoku: admiral Kongo z izkrcavalnimi ladjami, admiral Yamamoto z grozovitimi morskimi trdnjavami. Jutri bo Japonska slavila novo zmago. Sovražnikove komunikacije na Pacifiku bodo razbite ali vsaj pretregnane. In v oporišču, iz katerega so vzleteli nesramni Doolittlovi bombniki, bo zavihrala zastava Vzhajajočega sonca...

Dan se komaj začenja, 4. junij 1942. Lep dan.

(Dalje prihodnjič)

NAJDALJŠA PODMORNICA NA SVETU je ameriška podmornica »Triton«. Dolga je 135 metrov, tehta pa 9500 ton. Uporabljajo jo kot gibljivo radarsko postajo. Plula je štiri leta, ne da bi se ji bilo treba oskrbeti z novim gorivom. Proslavila pa se je leta 1960, ko je na poti okrog sveta plula pod vodo 84 dni brez prestanka.

MED CERSKO BITKO konec avgusta 1914 so ranjence prevažali kar z volovsko vprego. Sedaj kaj takega ne bi več videli, saj za evakuacijo ranjenec uporabljajo med drugim celo letala in helikoptere.

V BESEDI IN PODOBI

Gre Cile na levo?

Kakšen je položaj v Latinski Ameriki? Najprej kratak pregled. Diplomatski odnosi obstajajo samo še med Kubo na eni strani in Mehiko ter Urugvajem na drugi.

Toda s stališča Združenih držav Amerike lahko označimo Čile kot politično nezanesljiv, medtem ko je Urugvaj v gospodarskih težavah. V Paragvaj vladajo odkrita diktatura, v Braziliji pa se vojaška junta maže. V težavah je tudi dominikanski režim. Venezuelca je pod stalnim pritiskom opozicijskih sil proti Castru. V Peruju vlada vojaška junta, v Argentini pa imajo zelo šibko vlado.

V celoti torej slika, ki Združenih držav Amerike prav gotovo ne pomirja. Posebno jih je strah napredovanja komunističnih strank. To se le redko izraža v številkah. V Venezueli je dobila Komunistična partija pri zadnjih volitvah le 6% glasov, v Urugvaj 2,6%, v Argentini 2,4% in v Boliviji celo samo 1,1% vseh glasov. Toda ruska komunistična partija je imela leta 1917 med svojimi člani tudi samo 0,01% prebivalstva, kitajska partija pa leta 1949 približno 1%.

Drugače pa je v Čilu, kjer so največji rudniki bakra na svetu. Tu nima komunistična stranka samo precejšnje neposredne vpliva, ampak tudi močan volilni rezervuar. Pri volitvah leta 1961 je dobila 12% vseh oddanih glasov in leta 1958, ko se je združila z drugimi levičarskimi skupinami v ljudsko fronto, je dobil predsedniški kandidat dr. Salvador Allende le 30.000 glasov manj kot izvoljeni inženir Alessandri, ki je bil doslej predsednik republike z 8 milijoni prebivalcev.

Čile, ki obsega 750.000 kvadratnih kilometrov ozemlja, je tudi sicer v posebnem položaju. Za razliko od Argentine in Brazilije, obeh sosednih držav, tu ameriški finančni kapitalizem ne skriva svojih izkoriščevalskih namenov. Skoraj vsi rudniki bakra, ki štejejo med največje na svetu, in najdišča čilskega solitra pripadajo severnoameriškim delniškim družbam. Delavce plačujejo tako slabo, da so značilne za zgodovino lakote in upori obupanih »colericós«. 10. julija letos je začelo 5000 rudarjev največjega podzemeljskega bakrovega rudnika na svetu »El Teniente« stavitki iz solidarnosti, potem ko so teden dni prej skoraj vsi delavci v deželi iz protesta opustili delo.

Periskop na 46. vzporedniku

Vsak dan je zaradi tega izpadla produkcija 500 ton bakra. Posebne učinka na gospodarstva Čila sicer ta izguba ni imela, ker vso bakrovo rudno vedno predelujejo v Združenih državah Amerike. To je tudi vzrok za veliko brezposelnost v državi.

Vlada Jorgeja Alessandrija Rodrigueza se je zamažila, da bi dosegla od Američanov drugačno politiko. Dobiček iz ameriške trgovatnosti pa je podrla komunistična partija, ki ima zadnje čase vedno večji vpliv tudi na kmečke množice.

5. septembra imajo v Čilu volitve.
- Poleg manjših, razbitih skupin kandidirajo tri stranke:
 - FRAP, ljudska fronta pod vodstvom komunistične partije z nekdanjim kandidatom dr. Salvadorjem Allendejem na čelu. Ljudski fronti pripadajo komunistična »Nacionalna demokratska stranka«, razcepjeni socialisti in leta 1931 ustanovljena demokratska levičarska skupina;
 - krščanskodemokratska stranka pod vodstvom senatorja Eduarda Freia, ki si je zagotovil glasove umirjenih desničarskih liberalcev in konservativnih veleposelnikov, in
 - radikalna stranka, zgodovinska čilska liberalna sredinska stranka, ki jo vodi senator Durán in katere del se nagiba k FRAP.

Poskus Freia, da bi si pridobil tudi radikale, se je izjalovil, čeprav lahko Durán pričakuje le malo glasov. Antisocialistična fronta je s tem razklana, vendar pa tudi nekateri elementi, ki bi jih z vso pravico pričakovali na strani FRAP, sodelujejo s krščanskimi demokrati. Vzrok moramo iskati v tem, da si je krščanskodemokratska stranka Čila zastavila poudarjeno socialne cilje. Od kardinala Silve Hendriquesa navzdol do zadnjega katehista je katoliška cerkev trdno združena proti kapitalizmu in se zavzema za cilj, ki ga krščanski demokrati sami imenujejo »krščansko revolucijo«. To levo usmerjenost lahko opazimo pri vseh krščanskodemokratskih strankah Latinske Amerike. Toda dejstvo, da se je »krščanska revolucija« v Argentini izgubila v pesku in da so se čilski krščanski demokrati znašli na skupnih pozicijah z agrarnimi konservativci, dovoljuje precej dvomov v poštenost protikapitalističnih izpovedi čilske cerkve. Komunistični senator iz Valparaísa Jaime Barros je 23. junija letos v parlamentu obtožil cerkev in krščanske demokrate, da igrajo dvojni vlogi:

»Zakaj cerkev ne pove, koliko ima nepremičnin, koliko kavnih plantaž, koliko rudnikov, koliko plantaž sladkornega trsa, koliko celih stanovanjskih četrti v mestih in hiš v vsakem mestu in vasi Latinske Amerike? Zakaj ljudje ne vedo za njeno pravično bogastvo, do katerega je prišla po zaslugi svojih imperialističnih metod, in zakaj ga ne razdeli med milijone revežev, namesto da vleče dobiček iz njihove neizobraženosti in lakote?«

Vendar je moč katoliške cerkve v Čilu tolikšna, da je moral celo generalni sekretar komunistične partije Čila, senator Luis Corvalan izjaviti, da to ni stališče njegove stranke.

Možnosti, da ljudske množice same spregledajo igro krščanskih demokratov in oddajo 5. septembra svoje glasove ljudski fronti, pa vsekakor obstajajo. 30.000 glasov razlike — to ne pomeni mnogo! Z nezaupanjem gledajo meščanski politiki v Čilu že natiskane volilne listke. Na prvem mestu je to pot FRAP in tako pri predsedniških volitvah leta 1958 kot pri občinskih volitvah v zadnjem decembru je stranka pod številko ena dobila največ glasov. Tolažijo se le s tem: če nobeden od treh kandidatov ne bo dobil absolutne večine, bo izvolil predsednika parlament. In da bi bil ta predsednik kompromisni kandidat radikalov in krščanskih demokratov, je popolnoma zanesljivo.

Toda Latinska Amerika je temperamenten kontinent. Ljudje si pustijo tam le neradi vzeti predsednika, za katerega so oddali največ glasov. Odgovor je lahko državljanska vojna.

Državljska vojna ali prva socialistična vlada na latinskoameriški celini — obe ti dve možnosti pa sta za Združene države Amerike kaj neprijetni!

H. P. R.

Na dopustu, ob morju ali v planinah, naj vas spremlja osvetojuča cigareta

NORD filter TOBACNE TOVARNE V LJUBLJANI

NORD filter Cigarette s filtrom

Umrl je Juš Kozak

Dne 29. avgusta je umrl v Ljubljani slovenski pisatelj Juš Kozak.

Pokojnik se je rodil 26. junija 1882 v Ljubljani, kjer je kasneje preživel tudi večino svojega življenja. Že kot mladenič se je pridružil naprednemu gibanju slovenskih dijakov in študentov, ki so težko gledali tujo tiranijo. Zato so ga leta 1914 na Dunaju sodili, zato se je znašel na soški fronti kot navaden vojak. Po prvi svetovni vojni ga srečamo na ljubljanski realki kot profesorja zgodovine. Kot tak je vzgajal vrsto mladih ljudi v zavedne, napredne Slovence. V tem času se je uveljavil tudi kot književnik. Napisal je vrsto romanov, novel, ertic in povesti; udejstvoval pa se je tudi kot literarni kritik.

Ze pred vojno je Juš Kozak kot razgledan in pošten človek spoznal, kam nas pelje pot. V njem je zorelo prepričanje, ki ga je takoj po okupaciji pripeljalo v uradniški in kulturni mekon, ki ga je zapovedala Osvobodilna fronta, je nehaj urejati in pisati. Skupaj s Prežihom Vorancem je organiziral »Zvonov krožek« ter sodeloval pri urejanju in pisanju »Slovenskega zbornika«.

Njegovo delovanje ni ostalo skrito sovražnikom, zato so ga zaprli že septembra 1941, ko je bil na Dolenjskem. Drugič so ga zaprli februarja 1942 in potem dolgo ni prišel izza rešetk. Okupatorji so ga premeščali iz zapore v zapor, iz taborišča v taborišče, čeprav niso imeli zoper njega nobenih bolj določenih dokazov. Bil jim je nevaren kot človek, ki je imel svoj ugled med Slovenci. Bil je tudi odločen sovražnik fašizma. Tako je prispeval svoj delček k zmagi nad sovražnikom. O svojem krivičnem potu po okupatorskih letih in taboriščih je napisal avtobiografski roman »Lesena žilica«, ki bo ostal dokument trpljenja slovenskih ljudi med fašistično okupacijo, pa tudi dokument dostojanstva in poštenosti slovenskih ljudi.

V osvobojeni domovini je sodeloval pri oblikovanju nove slovenske kulture. S svojo poštenostjo je spoznal, da nalogo umetnika vsajki niso niti manjše kot kdajkoli prej, da je treba še vedno stati na straži proti vsem pokusom, da bi se družba uspravala in dovolila razne nepravilnosti. Bil je eden izmed tistih, ki so z umetniško besedo stali na braniku načela, da je socializem za človeka in da umetnost ne sme biti primitivno podrejena trenutnim političnim potrebam. Prav tako pa umetnost ne sme pomeniti odmika od stvarnosti, ko ni več izraz zemlje in človeškega duha v določenih pogojih in zgodovinskih okoliščinah.

Ce na koncu nekrologa zapisevmo na kratko o vsebini njegovega življenja, lahko rečemo, da je bilo njegovo življenje plodno in značilno za plast naprednih slovenskih izobražencev, ki so zoreli med obema vojnama, rasli pa pred prvo svetovno vojno, v odporu proti avstro-ogrskeemu klerikalnomonarhističnemu zatiranju.

Trije odlomki iz pisateljevega življenja

Zideali revolucionarnega nacionalizma, katerih se ni drznil z dejanji potrditi, se je celovski sin malega naroda, ki se je vedno pomikal najmanj dvajset let za evropskim izvidniškim vlakom, znal šestnajstega leta v prvi svetovni vojni na Pajtem hribu. S sv. pismom, Walt Whitmanom in Schopenhauerjem, z vrečico kavnega ekstrakta in koščki prepelence v torbisti, vse zavito v ushvo srjaco, sem obležal po štirinajstodnevem maršu v borovem gozdičku. Jutranje sonce je sijalo na ožgana in po večini okleščena drevesa, rumenozelenkasta platina ekrazita je pokrivala vse skale nadež, v grmenju topov, sprajad in zadaj, se nismo več slišali. Bledi, neprespani, vročinski od mrtvaške groze, smo zlezli pod trohlije lesene strehe, mižali in si tiščali ušesa, da ne bi slišali povelja za naskok. Doživljal sem dvojni razkol. Bil sem proti svoji volji avstrijski vojak in nisem sprožil strela. Sovražil sem vojno, globoko ponižanje človeka in nesmiselno klanje, v katero so poganjali narode brez jasne ljudske zavesti, zakaj in čemu. Krčevito sem se upiral in se bal smrti, obenem pa sem v svojem najtem ideizmu veroval, da bo prelita kri na drugi strani ustvarila svobodo malim narodom in člove-

Kulturni obzornik

Partizanski invalidski pevski zbor na turneji po Italiji

Vrnili smo se veseli in navdušeni. Veseli, ker je bilo turneje konjec, bili smo namreč močno utrujeni, toda navdušeni nad sprejemi, ki so jih Partizanskemu invalidskemu pevskemu zboru priredili domačini in voditelji Pesare, Fossambrona, Fane, Pergole, Urbine, Caglia in San Angela. Pod vodstvom prof. Radovana Gobca je pevski zbor priredil sedem koncertov v sedmih krajih pokrajine Pesaro. Teden dni smo bili na poti, vsak dan v drugem mestu pesarske pokrajine. V izredno lepih mestih smo peli invalidi domačinom in tujcem in na ta način ponesli našo pesem v svet. Presenečeni nad našo narodno, umetno, prav posebno pa partizansko pesmijo, so prebivalci navedenih krajev aplavdirali utrujenim, toda zadovoljnim pevcem. Izmenjava daril, klici »BIS«, so priklicali še ponovne pesmi na usta naših partizanov-pevcev.

Dve pobrateni mesti Pesaro in Ljubljana sta se s pesmijo Partizanskega invalidskega pevskega zbora ponovno pobratili. Člani zbora so dajali vse od sebe. Kvaliteta je našla svoj odmev v aplavzu poslušalcev in v kritikah, ki so bile objavljene v dnevnem in lokalnem časopisu. Iz teh poročil smo tudi bili prvi, ki so prinesli slovensko pesem in pesem jugoslovanskih narodov v te kraje.

Sprejemi, ki so nam jih prirejali najvišji oblastveni funkcionarji pokrajine Pesaro, so bili nadvse prisrčni. V svojih govorih so ti funkcionarji naglašali visoko kvaliteto pevskega zbora in zadovoljstvo, ki je vladalo med prebivalci imenovane pokrajine, da je Partizanski invalidski pevski zbor prišel med njih. Napor, ki so ga prenašali člani PIPZ, ni zmanjšal volje do prepevanja, saj se je dogajalo, da so pevci zapeli po želji tamkajšnjih prebivalcev naše pesmi tudi na sprejemih v lokalih in povsod, kjer so se sestajali s tamkajšnjim življem. Posebno so bili navdušeni nad italijansko partizansko pesmijo »Ciao, bella«, ki so jo pevci posebej pripravili za to priložnost. Na ta način so pevci in posredno preko njih jugoslovanski narodi proslavili 20. obletnico ustanovitve partizanskih enic na pesarskem področju. Vključeni v to proslavo so pevci Partizanskega invalidskega pevskega zbora videli marsikaj zanimivega.

Vrnili sem se v domovino brez vsega, kar sem si kdaj v življenju priboril in s trdnim prepričanjem, da sem vse izgubil. Na pogradu v zidanicah sem se zavedel, da sem šele sedaj postal človek. Živo sem občutil veličino vseh, ki so korakali v procesiji spredaj, ob meni in zadaj. Bili človek, se pravi, odreči se vsamu in ne pogrešiti ničesar, kadar stopiš v borbo za človeške pravice.

»Najdaljši dan« v Jugoslaviji

Svetovno znani film »Najdaljši dan«, ki prikazuje izkrcanje zaveznikov v Normandiji 1944. leta in ki ga zdaj prikazujejo v malodane vseh kinematografih širom po svetu, je odklopilo tudi beograjsko podjetje za izposojanje filmov »Morava film«. Pričakujejo, da bodo »Najdaljši dan« prikazovali v jugoslovanskih kinematografih v začetku prihodnjega leta.

Pravni nasveti

D. S. S. L.

Vaši osnovni podatki so: priznan imate status udeleženca narodnoosvobodilne vojne od 7. januarja 1943. leta. Torej vaš položaj je tak, da spadate v tisto kategorijo udeležencev narodnoosvobodilne vojne, ki imajo zaradi udeležbe v narodnoosvobodilni vojni, v katero so vstopili pred 9. 9. leta 1943, določene olajšave. Imate 23 let vstevnih za pokojnino, pri čemer niso všteta dvojna leta, ki so vam priznana zaradi udeležbe v narodnoosvobodilni vojni. Zanima vas, kako bi se upokojili, zlasti še, ker ste priznani za delovnega invalida III. kategorije.

Udeleženci narodnoosvobodilne vojne, v katero so vstopili pred 9. septembrom, se lahko upokojijo po 73. čl., drugem odstavku zakona o pokojninskem zavarovanju, če imajo vsaj 15 vstevnih let za pokojnino, od tega 10 let delovne dobe, njihovo zdravstveno stanje pa je tako slabo, da je tak izredni ukrep nujno potreben. Ker imate vseh vstevnih let za pokojnino, seveda pri tem tudi upoštevamo dvojno štetje zaradi aktivnega in organiziranega dela za cilje narodnoosvobodilne vojne, približno 28 let, zdravstveno stanje je pa dokaj slabo, izpolnjujete torej vse formalne pogoje za izredno upokojitev po 2. odstavku 73. člena zakona o pokojninskem zavarovanju. Svetujemo vam, da v tem smislu vložite zahtevek za tako upokojitev pri Komunalnem zavodu za socialno zavarovanje.

Kar zadeva višine pokojnine, je višina pokojnine odvisna od vaših rednih mesečnih dohod-

kov, kolikor pa bi po rednih mesečnih dohodkih bili razvrščeni v enega izmed nižjih zavarovalnih razredov zakona o pokojninskem zavarovanju, kot je VI. pokojninski razred, potem se vam bo pokojnina določila po VI. zavarovalnem razredu. V vsakem primeru z ozirom na 28 vstevnih let za pokojnino boste dobili pokojnino v višini 100% pokojninske osnove.

N. M. T. K. Pišete nam, da ste 80% vojaški invalid iz narodnoosvobodilne vojne ter da poleg osebne vojaške vojne invalidine dobivate tudi 9000 din ortopedskega dodatka; ste zaposleni in prejimate 35.000 din redne mesečne plače. Preživljate 4-člansko družino. Stanujete v 1 sobi in kuhinji, brez potrebnih prikljin. Ker ste zaposleni v manjšem podjetju, nimate upanja, da bi od podjetja dobili stanovanje. Pristojni organi, na katere ste se obrnili za dodelitev stanovanja kot udeleženec narodnoosvobodilne vojne in vojaški vojni invalid, so vam odklonili prošnjo za dodelitev stanovanja iz stanovanjskega sklada za borce, češ da vam mora stanovanje dodeliti vaše podjetje. Ker torej ne kaže, da bi dobili stanovanje, ste se odločili za nakup stanovanjske hiše, ki vam jo nekdo ponuja za 3.000.000 dinarjev. V ta namen potrebujete dolgoročni kredit v znesku 2.500.000 din. Zanima vas, kam bi se obrnili za najetje dolgoročnega posojila.

Le občinski stanovanjski skladi razpolagajo s finančnimi sredstvi, ki se dodeljujejo graditeljem stanovanjskih hiš.

Kolikor nam je znano, občinski stanovanjski skladi ne dajejo dolgoročnih kreditnih sredstev za nakup stanovanjske hiše, ki jo nekdo prodaja. Prav tako Komunalna banka ali pa Narodna banka nima na razpolago finančnih sredstev za dolgoročna posojila v take namene, kot si to želite. Iz vsega tega sledi, da ne morete dobiti dolgoročnega posojila za nakup stanovanjske hiše. Ne glede na to dejstvo pa opozarjamo, da se je spreminila politika dodeljevanja stanovanj udeležencem narodnoosvobodilne vojne. Doslej so dobivali iz stanovanjskega sklada za borce res le tisti udeleženci narodnoosvobodilne vojne, ki niso bili v službah, torej upokojenci in podobno. Ker pa se je ugotovilo, da nekatera manjša podjetja ne morejo dodeliti stanovanj borcem narodnoosvobodilne vojne, ker nimajo za to potrebne finančne sredstve, se je krog borcev, ki naj dobijo stanovanja iz stanovanjskega sklada, razširil tudi na take udeležence narodnoosvobodilne vojne, kot ste vi. Zato vam svetujemo, da se neposredno obrnete na Združenje vojaških vojnih invalidov ali pa na Združenje borcev, ki naj vaš primer rešita s stanovanjem iz stanovanjskega sklada za borce.

Z. A. D. M.

Rojeni ste 1924. leta, udeleženec narodnoosvobodilne vojne ste od leta 1942, zaradi amputacije desne roke ste 80-odstotni mirodobilni vojaški invalid, zaposleni ste v neki večji tovarni, poročen, žena nezaposlena, imata pa 4 mladoletne otroke v starosti od 8 do 15 let. Živite v hiši staršev vaše žene, ki je velika 7-krat 4 m, torej na površini 28 kvadratnih metrov, v tej kmečki hi-

šči žive poleg vaše 6-članske družine še starši vaše žene, dva brata in sestra vaše žene. Vi ste le podnajemnik, ker je hiša last staršev vaše žene. Že večkrat ste se zanimali, kako bi prišli do lastnega stanovanja, toda doslej niste imeli te sreče, da bi se vam dodelilo družinsko stanovanje, čeprav ste udeleženec narodnoosvobodilne vojne in 80-odstotni mirodobilni vojaški invalid. V tej zvezi vas zanima, kaj bi se napravilo, da bi že po tolikih letih dobili primerno stanovanje.

Občinske skupščine skrbijo za ureditev stanovanjskih vprašanj udeležencev narodnoosvobodilne vojne, ki niso zaposleni ali pa so zaposleni v takih manjših podjetjih, ki zaradi objektivnih pogojev nimajo dovolj finančnih sredstev za gradnjo stanovanj. Ker ste zaposleni v večjem podjetju, smatramo, da bi tako podjetje moralo rešiti vaš stanovanjski problem, bodisi da vam dodelijo stanovanje, bodisi da vam s kreditom omogočijo gradnjo stanovanjske hiše. Čeprav se že pet let temeljiteje ukvarjajo s tem problemom nekateri oblastni organi, kakor tudi družbene politične organizacije kot sta zveza borcev ali pa zveza vojaških vojnih invalidov, je ta problem ponekod še vedno zelo aktualen. Zato se je zadevna akcija iz prejšnjih 4 let podaljšala še za nekaj let in se računa, da je treba stanovanjski problem borcev v nekaj letih popolnoma rešiti. Svetujemo vam, da se obrnete na občinsko združenje zveze borcev in na občinsko združenje zveze vojaških vojnih invalidov, ki naj v vašem konkretnem primeru posredujeja pri pristojnih organih tovarne, kjer ste zaposleni.

POSLEDNJA TROJKA KLAVCEV

obvesečevalčevih zapiskov

— Kdo je tam? — sem zaklical.
 — Ribiči, — je odgovoril eden od njih.
 — Približajmo se jim, a pazite, da nam ne pobegneta iz snopa, — sem ukazal krmarju.
 Kmalu smo se znašli poleg njiju. Slepil ju je močan snop svetlobnih žarkov. Takoj sem ju prepoznal. Bila sta to moja znanca iz Bečeja.
 — Približaj se in ju priprni, — sem rekel desetarju.
 — Roke kvišku! — sem ukazal, ko je bil njun čoln pripet ob našega.
 — Zakaj?... Midva... greva ribe lovit, — je jecljal eden od njih.
 — Potem je vse v redu. Moramo pa vaju legitimirati, — je rekel desetar.

Beguncema se še ni posvetilo, da sta ujeta. Misli sta, da sta slučajno naletela na kakšno rečno patrolo, pa sta upala, da se bosta nekako izmazala. Desetar je obema spretno nataknil lišice. Šele tedaj sta se poskušala upirati.

— Ugasni reflektor in prižgi luč, — sem ukazal vodniku.
 Ko nas je obslajala svetilka, ki so jo bili postavili pred vhodom v malo kabino na čolnu, sta me onadva prepoznala. Buljila sta vame kot v prikazen.

— V telečnjaku imata nekakšne uniforme, — je rekel vojak, ki je preiskoval čoln.

— Kje imata Muškića? — sem vprašal.
 — Kateraga Muškića? — se je poskušal čuditi tisti, ki sem o njem vedel, da mu je ime Filip.
 — Tistega, ki je ubil naša oficirja pri Miloševu in Elemiru, — sem rekel in se nalašč delal, kot da vem, kdo je bil morilec v drugem primeru.

V Filipovih očeh se je za hip posvetilo upanje, a premagal se je in samo skomignil z rameni.

— Govori, če te vprašam! Kje je Muškić?
 — Utopil se je.
 — Sta ga vidva ubila?

— Nisva. Pri Aradcu smo ukradli čoln in se pomaknili po reki navzdol. Kilometer niže smo morali pristati ob bregu, ker nam je prihajala naproti neka ladja. Vlado je stopil na breg in odšel nekam ob reki naprej. Nenadoma je nekaj pljusnilo v vodo in slišala sva, kako kriči: »Padel sem v vodo! Na pomoč!... utapljam se!« Voda je še nekajkrat zapljuskala, midva pa sva s čolnom zapeljala v tisto smer, a nikogar več ni bilo.

— In tako je utonil, — sem mu ironično segel v besedo.
 — Klicala sva ga, iskala, ničesar nisva našla. Bil je oblečen, ko je padel v vodo, lahko je utonil, — je rekel Filip in neumno mežikal z očmi.

— Potegnili vaju je za nos kot tiste pri Katarini, — sem jima rekel in pazil, kako bo delovalo nanju.
 Nehote sta se spogledala.

— Nič se ne čudita, — sem dodal. — Vse smo že polovili in vse so priznali. Tudi Nenad je vse povedal. Malo prej sem se pošalil, ko sem omenil umor pri Elemiru. Vem, kdo je bil tisto noč v vlakcu.

Filip je povesil pogled.
 — Priveži ju k tlom, da ne bi skakala v vodo in utonila, golobčka, kajti pogovoriti se moramo, — sem rekel desetarju. Krenili smo proti Titelu, drugi čoln pa smo poslali k Slankamnu.

Premišljeval sem, kaj naj storim. Muškić je imel na razpolago vso noč, da jo čez Titelski breg popiha globlje v Bačko. Ta žilavi, divji lisjak je bil sposoben, da se mi nazadnje izmakne. Nekje se bo zaril globoko v koruzo in čakal, da pozabimo, če smo verjeli zgodbi, da je utonil, ali da ga ne iščemo več tako zagrizeno, če sumimo. Zagotovo pa je vedel, da bomo njegove pajdaše ujeli.

— Kaj je imel pri sebi, ko je utonil? — sem vprašal Filipa.
 — Velik telečnjak s hrano in obleko ter dve čutarici vode, — je odvrnil.

— Je bil večji del hrane pri njem?

— Da. Najmočnejši je in rekel je, da bo sam nosil hrano in vodo. Zato je tudi utonil, ker se ni mogel otresti težkega telečnjaka, — je dejal Filip.

— Ta se zna rešiti bolje, kot ti misliš, — sem dodal in se nanesil na klopi, da bi kako minuto zadremal.

Bilo mi je jasno vse, kar si je zločinec izmislil in kar je storil. Edino dneva, ko se bo s tujimi dokumenti usedel v vlak proti Zagrebu, nisem mogel vnaprej določiti. Vozil se bo na strehi ali na oseh vagonov, streljal bo na prvega, ki bo posumil v njegove listine. In morda bi bil že daleč, če se mu spoznetka ne bi zahotelo, da odpelje celo skupino, ki bi delala zanj tudi v tujini.

Kmalu smo prišli v Titel. Sporočil sem, naj mi pošljejo avtomobil, da bi z njim prepejal ujetnike. Dve uri kasneje smo bili v Zrenjaninu. Tovariši so mi čestitali za uspeh, jaz pa sem imel v glavi samo eno misel: »Muškić je svoboden!«

Poznal sem ga še kot otroka. Njegov oče je bil kapetan v bivši jugoslovanski vojski in upokojen 1935. leta. Pred tem je služil v Bjelovaru. Kapetan Muškić je bil videti živahen človek, a bil je nizke rasti in, kot so pravili, »pod copato«. Njegova obilna žena, vsa stisnjena v steznike in svilo, našminkana in nakodrana, je odprla »salon« za oficirje majhnega garnizona v Kolašinu. Starejši oficirji so se zbirali zaradi nje, mlajši pa zaradi njene hčerke, lepega, a preveč razvajenega dekleta.

Te dni praznuje Istra dvajsetletnico ustanovitve 43. istrske divizije. Osnovana je bila 29. avgusta 1944. leta. Prvi komandant divizije je bil podpolkovnik Sava Vukelić, dotodanji komandant Operativnega štaba za Istro.

Ustanovitev 43. divizije je bilo še eno zagotovilo več, da bo Istra osvobojena in priključena Jugoslaviji.

Kakor je bila slavna pot, ki so jo prehodile istrske partizanske enote do ustanovitve divizije, prav tako so bila slavna pota same divizije. Njene enote so se lunaško borile na področju Gorskega Kotara, v Hrvatskem Primorju, v Slovenskem primorju, napadale so in bile napadene. Prizadejale izgube in jih same trpele. Mnogi se s te krvave in dolge poti niso več vrnili v objem tistih, ki so jih čakali.

Ob dvajsetletnici za istrski narod tako pomembnega mejnika sem obiskal Martina Miletića-Marka, doma iz Banjol pri Pulju. 54-letni Istran je doma iz Labina. Kot sin rudarske družine je že v rani mladosti okusil grenke sadove fašizma v Istri.

● KDAJ STE SE VKLJUCILI V GIBANJE PROTI FASIZMU?

— Leta 1936 sem postal član organizacije SKOJ v Labinu. Na začetku sem prejemal manj pomembne naloge, kasneje sem opravljal že odgovornejše delo. V Labinu je

bilo več organizacij SKOJ. Med seboj se nismo poznali, vedeli nismo niti drug za drugega.

● KAKO STE SE KOT DELAVEC V PREGOVORNI RASA OBNAŠALI PROTI SOVRAZNEMU RUDNISKEMU REŽIMU?

— Ze kmalu po včlanjenju v SKOJ sem se ogrel za podtalno delavsko delovanje v rudniku. Največ smo se ukvarjali s sabotažo. Po toliko letih se zelo dobro spomnjam dogodkov, ko smo delali na stroju za stresanje premoga na vozičke. Stroj je stal tik na tobu jame. Nenadoma se je zemlja sesedla in stroj je »na nitki« obvisel nad jamo. Lahko bi ga rešili, toda neki tovariš je samo z gibom rok prevrnil stroj v jamo. Zasuli smo ga in dejali, da se je zgodila nesreča pri delu.

● KJE VAS JE ZATEKEL PRICITEK VOJNE?

— Kot rudar sem delal v rudniku Raša vse do 25. maja 1943, ko me je izdajalski rudar ovdal, da tajno delam proti italijanskemu režimu. Po »možični aretaciji« — karabinjerji so zajeli okrog 900 ljudi, ki so se kakorkoli udeleževali v osvobodilnem gibanju — so me zaprli v Puli. Po štirih mesecih, bilo je dvanajst dni po kapitulaciji Italije, mi je uspelo pobegniti. Bilo je tako: ugodna priložnost za pobeg se nam je ponudila, ko so nas, kot vsak dan, vodili na zrak, v skupinah po devdeset zapornikov. Tistega dne suražarji niso bili dovolj pazljivi. Navalili smo nanje, jih razorožili in jih zaprli v celičo, kjer smo bili sami zaprti pred nekaj minutami. Vrnili smo se na domove in takoj naslednji dan sem dobil zvezo s partizani.

● ZADNJA POT 43. ISTRSKE DIVIZIJE IN DOKONČNA OSVOBODITEV ISTR?

— Medtem ko sta dve brigadi bojevali poslednje boje za osvoboditev Pule, je naša 1. brigada od 4. maja 1945 držala fronto pri Delnicah. Tiste dni so enote 43. divizije vkrakale v osvobodeno Pulo. Pri Ilirski Bistrici smo zajeli 20 tisoč nemških vojakov. Naš bataljon je nato krenil v Koper in proti Trstu.

● KAKŠNO BI BIL NAJBOLJŠE LETALO? Švicarski socialdemokratski prvak Mathias Egenberger je dejal razburjenim švicarskim generalom, ki so odkrili velike napake na raketnih letalih, kupljenih nedavno od Francozov: »Najboljše letalo bi bilo letalo, ki ne bi samo letalo, marveč bi hkrati dajalo tudi mleko in jodlino.«

● KAZEN ZA PREDOLG JEZIK. Nekaj farmer iz Kanzasa (ZDA) je vse svoje premoženje zapustil svoji ženi s pogojem — določeno in oporoki — da ob prvi obletnici njegove smrti sede v zaboj, postavljen na voz, ki naj ga skozi vse mesto vleče mezež; žena mora s ruki držati orizano svečo in viti: »Ko bi bil moj jezik krašji, bi bilo življenje mojega moža daljše!«

● TEORIJA IN PRAKSA. V Chicagu so nedavno spravili za znanje človeka, ki ima — tako so ugotovili — kar pet žena. Obsolten ljubiteljski množevnost je po poklicu knjigovodja v — klubu samcev.

● PARTIZANJENJE PO POBEGU IZ ZAPORA?

— Enajst mesecev sem bil kurir in vzdrževal zvezo med okrajnim in okrožnim partizanskim komitejem. Javko smo imeli v Marčič pri Labinu. Kurirjenje po zgočih poletnih in burjastih zimskih istrskih krajih ni bilo od muh.

● SE SE SPOMINJATE DOGODKA Z VAŠE KURIRSKO POTI, KO STE BILI V POSEBNO VELIKIH SKRIPCIH?

— Spomlad leta 1944 sem dobil ukaz, da pomesem neko vožno poštno pošiljko iz Marčičev v Šumber pri Učki, enemu izmed istrskih bataljonov. Na pol poti sem naletel na Nemce in jim skoraj padel v roke. Zasedlovali so me ves dan, toda naposled sem zasledovalcem zmašal sled in naslednji dan je bila pošta v rokah pravega naslovnika.

● V KATERIH OPERATIVNIH ENOTAH STE SE BORILI?

— Ko sem odslužil svoj kurirski »rok«, so me poslali v 1. brigado Vladimirja Gorana.

● KAKŠNI SO VAŠI SPOMINI NA 43. ISTRSKO DIVIZIJO?

— Naša 1. brigada se je borila v njenem sestavu, na področju Učke. Po potrebi smo sodelovali tudi z ostalima bataljonoma. V eni izmed skupnih akcij smo napadli Rabac, Labin. Rašo in še nekatera druga mesta.

● STIKI S SLOVENSKIMI BORCI?

— Večkrat smo se srečali z njimi, z ramo ob rami napadali in odbijali sovražnika. Med drugim smo sodelovali tudi v napadu na neko vas pri Brodu na Kolpi, jeseni leta 1944. Naša brigada se je na pohodih čez slovensko ozemlje večkrat srečala tudi s civilnim prebivalstvom, ki nas je vedno gostoljubno sprejelo.

● ZADNJA POT 43. ISTRSKE DIVIZIJE IN DOKONČNA OSVOBODITEV ISTR?

— Medtem ko sta dve brigadi bojevali poslednje boje za osvoboditev Pule, je naša 1. brigada od 4. maja 1945 držala fronto pri Delnicah. Tiste dni so enote 43. divizije vkrakale v osvobodeno Pulo. Pri Ilirski Bistrici smo zajeli 20 tisoč nemških vojakov. Naš bataljon je nato krenil v Koper in proti Trstu.

Z. C.

Franc Klobučar — petdesetletnik

Franc Klobučar, znani politični delavec in republiški poslanec občinske skupščine Sezana, je pretekli teden praznoval svoj petdeseti rojstni dan.

Kot sin revolucionarnega železničarja je doživel osnovno šolo v svojem rojstnem kraju Pivki. V Ilirski Bistrici je tri leta delal kot trgovski pomočnik, do leta 1941 pa je bil zaposlen v Pivki v trgovini z lesom, ko so ga Italijani mobilizirali in ga poslali v delavski bataljon na Sardinijo. Po zlomu Italije se je v Bariju priključil III. proletarski brigadi in se udeležil bojnih mesecev pri Mostarju, Gospiću, Lapacu, Bihaču in v več krajih Hrvatskega primorja. Na pragu svobode je v svoji enoti bil poslednje boje z Nemci pri Klani in Ilirski Bistrici.

Po vojni se je Franc Klobučar z vso vnemo lotil obnove in sodeloval pri gradnji ljudske oblasti. Opravljal je vrsto pomembnih dolžnosti na Pivki, Ilirski Bistrici in Kopru. Jubilantno želijo njegovi nekdanji soborci in sodelavci po osvoboditvi, še vrsto zdravil in v službi napredka — gradnje socializma!

Češka revija na ledu v Banjolah

29. in 30. avgusta je v puljski areni gostoval 60-članski ansambel Češke revije na ledu. Pred nastopom v amfiteatru so bili umetniki na ledu gostje počitniškega doma ZB v Banjolah, kjer jim je občinska skupščina Pulj v sodelovanju s počitniškim domom pripravila pristojen sprejem.

Goste iz Prage, ki so v areni izvedli program veselih iger na ledu, so tudi v partizansko družbo v počitniškem domu prinesli veselje in vedrinjo. Nekaj dopustnikov iz tabora v Banjolah si je njihov program z zanimanjem ogledalo.

Na vprašanje, zakaj so češki umetniki s svojim dvodnevnim obiskom počastili ravno Banjole, je njihov predstavniki odgovorili: »Ob prihodu v Pulj so nam pripravili počitniški dom v Banjolah. Tu nam je zelo všeč. Okolje in hrana popolnoma ustrežeta našemu kondicijskemu razpoloženju za napore, ki nas še čakajo.«

Z. C.

S kljuge in klina

Navada železna srca. V času črške, za Avstrije neslavne bitke so komandirju srbske baterije ukazali, naj postavi topove na važen položaj. Konji pa se, kakor da jih je pili satan, niso hoteli niti premakniti. Vsak izgubljen trenutek je pomenil veliko nevarnost za izid bitke. Nekaj kapetan je naposled zavpil: »Hitro, hitro, pokličite polkovnega duhovnika!« Ko je poklicani prišel, ga je kapetan zaprosil, naj stopi pred zaprejo in zapoje požarno molitev »Svjati bože!« Duhovnik je zapel in konji so pri priči povlekli topove. Po izpolnjenju naloge so kapetana vprašali, kako to, da je duhovniku uspelo »pregovoriti« konje. »Prav preprosto,« je pojasnil kapetan, »poznam te konje. Veliki so miriske ugovarje nekoga požarnega podjetja!«

Hudomušni Črnogorci s včasih privoščijo tudi svoje poslance. Pri poveljujejo n. pr., da je v ljudski skupščini spregovoril med razpravo o gradnji tovarne za celulozo v Ivangradu tudi poslanec iz Bara ter predložil, naj napravijo v Ivangradu tudi soline. »Ljudje božji, soline v Ivangradu? Saj v Ivangradu ni morja!« je vzkičnil neki drug poslanec. »Zakaj pa ne?« je navidezno zažudeno vprašal predlagalec. »Zakaj naj bi se kamioni, ki prevvažajo iz Ivangrada v Bar celulozo, vračali v Ivangrad prazni? Lahko bi vozili tja morskovo vodo!«

»Toplesca (ženska kopalna obleka brez gornjega dela) se je etežka uveljavila, ker ji vespovsod ljudje močno nasprotujejo, se bolj pa zaradi tega, ker ji nasprotuje zakoreninjena sramežljivost ženskega sveta. No, Ben Richards, lastnik drogerije v mestu Rensdaven v Gornji Avstriji, v redkaminih razlogov, objavil razglas: »Tista, ki bo prva stopila v mojo trgovino v toplescu, bo dobila brezplačno vse, kar si bo izbrala.« B. Richards ni dolgo čakal. V njegovo trgovino je stopila v toplescu nekarnarjeva hčerka Catherine. Z njo se je obrnila, ker ji je usgajalo, se obrnila in odšla, ne da bi jo bilo kdo terjal za plačilo nakupljenega blaga. Pogumna Catherine, ki ne pozna predsodkov pa je stara — tri leta.

KAJ JE LAHKO V ZDA PRIV-LACNO... Gospodinja domnevnega morilca Kennedyja, bivšega predsednika ZDA, Osvajda Leeja je pustila Leejevo sobo v takšnem stanju, v kakršnem je bila, dokler je Oswald Lee prebival v njej. »Mnogi ljudje so želeli videti Oswaldovo sobo,« je dejala, »pa mi je šinilo v glavo, da ne bi bilo napak terjati za ogled sobe vstopnino.« Stara Osvaldova gospodinja razlaga obiskovalcem sobe, ki jih je vsak dan več: »Gospod Oswald je bil idealen podnajemnik, pa čeprav se je ves dan mudil v sobi. Njegova najmočnejša plačaja je bila — sladko mleko.«

Zaradi produktivnosti... V britanskem kraju Sarryju je občina predpisala, da se morajo mlaze, za katerimi sedijo tajnice in strojevnike, na prednji strani zadeti s kavčonom ter tako zakriti zapletive ženske nose. Občina utemeljuje utricenost tega predpisa s skrbjo za povečanje — produktivnosti dela.

Kaj zanima filmske igralke? Filmski kritik F. Luft pravi v neki anketi: »Vsako filmsko igralko zanimata dve zadevi: njen poslednji film in njena naslednja zakonska ločitev.«

Izguba položaja. »Ko se šef oženi s svojo tajnico, tedaj ni več — šef!« je napisal, razlagajoč neko svojo komedijo, angleški igralec in pisatelj Peter Ustinov.

Greši, dokler si mlad! Winston Churchill je govoril o svoji politični preteklosti, dejal: »Veliko prednost imam, če deliš napake, na katerih se učiš, dokler si še mlad.«

KAKŠNO BI BIL NAJBOLJŠE LETALO? Švicarski socialdemokratski prvak Mathias Egenberger je dejal razburjenim švicarskim generalom, ki so odkrili velike napake na raketnih letalih, kupljenih nedavno od Francozov: »Najboljše letalo bi bilo letalo, ki ne bi samo letalo, marveč bi hkrati dajalo tudi mleko in jodlino.«

KAZEN ZA PREDOLG JEZIK. Nekaj farmer iz Kanzasa (ZDA) je vse svoje premoženje zapustil svoji ženi s pogojem — določeno in oporoki — da ob prvi obletnici njegove smrti sede v zaboj, postavljen na voz, ki naj ga skozi vse mesto vleče mezež; žena mora s ruki držati orizano svečo in viti: »Ko bi bil moj jezik krašji, bi bilo življenje mojega moža daljše!«

TEORIJA IN PRAKSA. V Chicagu so nedavno spravili za znanje človeka, ki ima — tako so ugotovili — kar pet žena. Obsolten ljubiteljski množevnost je po poklicu knjigovodja v — klubu samcev.

RIŠE: TON PIŠE: BON
 MARKO
 IZ
 MEDVEDJE
 GORICE

1. Vas Medvedja gorica leži v hribih pod Smrečjim vrhom. Ime je dobila po medvedih, ki so nekoč kaj radi prihajali v te kraje iz hrvaških kočevskih gozdov v Trnovske gozdove. Medvedja gorica, ki se je naslanjala k bregu, je štela kakih sto hiš. Sredi med hišami se je poganjal proti nebu zvonik, nedaleč od njega pa je bila šola. Vaščani so se večinoma preživljali z živinorejo ter z delom na njivah in v gozdu. Nekeč so moški kovali žebelje, ženske pa kletkale čipke. Po prvi svetovni vojni so vas zasedli tuji vojaki. Šoto so preimenovali v »šcuolo« in v spodnjih šolskih prostorih so se nastanili karabinjerji.

2. Vaščani so bili od okupacije čisto poparjeni. Karabinjerji so se razšopirili kakor purani in kmalu začeli uveljavljati fašistično oblast. Kmete so pritiskali z davki, žebjarje in klekjarice s cenajšimi tovarniškimi izdelki. Tako je že od vojne obubožno prebivalstvo postajalo še ubožnejše, zlasti ker ni bilo dela ne zaslužka. Velike plače in tudi velik kos belega kruha so imeli samo fašisti, ki so nosili črne srjace, bajonete in korobače. Gorje če so koga osamili, da je njihov sovražnik! Ni bilo treba dosti, da so ga strpali v ječo ali mu storiili še kaj hušega. Oče fašistov je bilo nasilje in pohlep. Zato so se začeli vojskovati. Napadli so tudi Jugoslavijo. Tedaj so se zavedni Slovenci uprli in odšli v gozdove. Fašisti so iz strahu zasedli vasi ter se v njih utrdili. Jeseni 1942 so zasedli tudi Medvedje gorico.

3. V tistih dneh so skrivnostno oživeli Trnovski gozdovi. Pod vasjo so se oglasili streli in iz gozda so zelo na skrivaj prihli zadržali, ponosni fantje in moške. Na triglavkah so imeli rdečo zvezdo. Ker je bila Gričarjeva bajta najsamotnejša, potisnjena najbolj na rob Trnovskega gozda, so partizani v tihih jesenskih nočih najprej potrkali na okence njegove bajte. Gričar Jaka je bil namreč znan kot zaveden in napreden mož. Bil je velik sovražnik fašistov. Zelo rad je imel knjige, domačo zemljo in ljudi. Se tistega večera so ljudje pritehali na sestanek. Partizanski komandant, ki so mu rekli Vojko, je z žarom v očeh in ognjevitim besedo sprgovil ljudem o osvobodilni fronti, ki si je napisala na svoj prapor: »Smrt fašizmu — svobodo narodu!«

STO MILLIONOV POSNETKOV V SEKUNDI! Znanstvenim sodelavcem in inženirjem Filmskega inštituta v Leningradu je uspelo izdelati novo filmsko kamero RK-C-1, ki posname lahko sto milijonov slik v eni sekundi. To filmsko kamero uporabljajo zdaj za znanstvene namene.

Če te pili strupenjača, moraš roko ali nogo nad mestom pika podvezati in vsakih 30 minut prevezo zrahljati, da dobi prizadeti ud potrebno kri. Žrtv pika se mora kolikor le more malo gibati ter ga je treba takoj prepeljati k zdravniku. Izsesavanje krvi na mestu pika in premazovanje rane z različnimi maslini, oljem, alkoholom je brez pomena, ker ne more koristiti. Zastrupljenca ozdravi lahko samo zdravnik z vbrizganjem seruma proti kačjemu strupu in, če je potrebno, še z drugimi zdravili za pospeševanje krvnega obtoka in dihanja.

ZSSR JE NAJVEČJI PROIZVAJALEC PLINA V EVROPI. Njena letna proizvodnja znaša 160 milijard 200 milijonov kubičnih metrov plina, sledi ji Zahodna Nemčija s 50 milijardami, Velika Britanija s 40 milijardami, Francija z 31 milijardami, Romunija s 23 milijardami in Italija z 19 milijardami kubičnih metrov plina. Ti podatki se nanašajo na zemeljske pline, pline iz rafinerij in plavžev in na vtekočene pline.

Milivoj Stanković, traktorist iz Žitkovca, je posegel v boj med orlom in kačo. Milivoj je opazil velikega orla, ki se je nekakrat vzdignil kakšnih 100 m visoko, nato pa padel na zemljo. Stekel je do mesta, kamor je orel padel in zagledal približno — 2 metra dolgo kačo, ki se je ovila okrog orla in ga tako stisnila, da ni

Dobro je, če veste...

mogel več vzleteti. Čeprav sta bila tako kača kakor orel nervalna, je Milivoj sklenil rešiti orla. Kačo je ubil, orla pa ujel — živega. Razpeti perutnici ujetega orla merita 1,75 m.

OGROMNO NAHAJALIŠČE SOLE. Katerega sloji so na posameznih mestih kar dva kilometra debeli, so sovjetski geologi odkrili v Armeniji. S soljo tega nahajališča bi se lahko nekoliko stoletj preskrbovali prebivalci vsega sveta.

V POSLEDNEM CASU SO PREPLAVILI SVETOVNI TRG SOVJETSKI DIAMANTI. Ki se brusijo za nakit, in sovjetski industrijski diamanti. Lani je znašala sovjetska proizvodnja diamantov 6.000.000 karatov, skupna svetovna proizvodnja diamantov pa 25.000.000 karatov.

V LETOSNIH PRVIH ŠESTIH MESECIH SO IZDELALI SOVJET-SKE ZELEZARNE 31 MILLIONOV TON LITEGA ZELEZA ali dvakrat več, kot je celotna sovjetska proizvodnja znašala 1940. leta. Hkrati je ta količina proizvodnje že dosegla količino proizvodnje v ZDA. V istem razdobju so izdelali sovjetske jeklene 42 milijonov ton jekla, ali dvakrat več, kot je znašala celotna sovjetska proizvodnja jekla 1940. leta; hkrati je ta količina večja kot količina polletne proizvodnje jekla v ZDA.

V Evropi umre na leto okrog 250.000 ljudi za možgansko kapjo. Možganska kap pomeni v medicini okvaro dela možganov, ki se kaže v nevroloških in psihičnih pojavih. Možganska kap je posledica krvavitve ali zamašenja kakšne žile v možganih. Okrog 30 odstotkov bolnikov, ki jih zadene možganska kap, umre, medtem ko se drugi nekako pozdravijo, vendar pa čutijo — v večini primerov — manjše ali večje neugodne posledice (ohromitev posameznih udov itd.).

V PRVIH ŠESTIH MESECIH LETOSNEGA LETA SO SOVJET-SKI HIDRO- IN TERMoelekTRARNE PROIZVEDLE 223 MILLIARD kWh ELEKTRIČNE ENERGIJE, kar je skoraj petkrat več, kot je znašala sovjetska proizvodnja te energije v prvih šestih mesecih 1940. leta. V ZSSR pride na leto že obilnih 2000 kWh električne energije na prebivalca.

SOVJETSKA TOVARNA »URALMAŠ« V SVERDLOVSKU JE IZDELALA GIGANTSKI MEHANIČNI APARAT za kopanje rudniških oken. Novi aparat tehta 2000 ton, visok pa je kakor petnadstropna hiša. Ta mehanični kopač kopije lahko 800 ploščko okna, katerih prečnik je širok 4,75 m. Naprava izkopile takšno okno v osmih do desetih mesecih, medtem ko ga je bilo doslej mogoče izkopati v dveh letih.

Dva novozelandska zdravnik-a sta z injekcijami vitamina A vrnila čuti vonja skoraj vsem pacientom. Upati je, da bo moč vsem ljudem brez tega čuta povrniti vonj, odpraviti pomanjkljivost, ki sicer ni kdove kako huda, ki pa vendarle prizadete človeka precej moti.

V DESETIH LETIH — OD 1954. DO 1963. LETA — JE ZACELO OBRATOVAITI V ZSSR 8750 VELIKIH TOVARN, kar pomeni v povprečju več ko dve tovarni na 4an.

NA SVETU UMRE LETNO TRI MILLIJONE LJUDI ZA RAKOM. Ta podatek navaja Bilten Mednarodne unije za borbo proti raku. Iz Biltena je razvidno, da smrtnost zaradi raka stalno narašča, medtem ko se odstopki smrtnosti zaradi drugih bolezni manjša.

Narodna zavest primorskega ljudstva kljub najhujšemu fašističnemu zatiranju ni zamrla. Nasilje je rodilo na tisoče tihih dram — in tudi nasilje obrambe. Vanj se je zatekla zlasti mladina in se borila proti fašizmu s tajno teroristično organizacijo TIGR, ki je bila razpredena po vsem Primorskem. Posamezni člani te organizacije so opravljali sabotaže, napadali znane fašiste, požigali raznarodovalne šole in otroške vrtnice. Osnovna misel teh dejanj je bila: človeštvu povedati, da je tu slovenska zemlja. — Kdo je na sliki zgoraj?

Fašisti so pobesneli. Divjanje se je razširilo od hišnih preiskav do številnih aretacij in konfiscacij. In svet je ostrmel: na zemlji, o kateri je fašizem vpil, da je »terra italianissima«, so se uprli domačini — Slovenci in hkrati povedali resnico o fašizmu. To je bila prva zmaga sveže, mlade ljudske sile, ki se je začela zavedati sama sebe in svojih moči, ki so izvirale iz stremljenj po ohranitvi narodne samobitnosti in bile nepoporne proti fašističnemu uničevanju. — Kdo je na sliki spodaj?

Tako je prišlo 1. septembra 1930 do znanega tržaškega procesa proti 18 Slovincem. Dne 6. septembra pa je fašistično sodišče izreklo sodbo. Vsa Primorska je z bolečino prisluhnila strelom v Bazovici, pod katerimi so padli Bidovec, Marušič, Miloš in Valenčič — štirje junaški primorski fantje, ki so bili na čelu obrambnega nasilja v času največje moči in slave fašizma. S strelom na Bazovici pa italijanski fašizem ni zatrl gibanja mladine, temveč jo je še podžgal. — Kdo je na sliki zgoraj?

Tudi po Bazovici TIGR ni odnehal. Se nadalje so se lomila drevesa po »nasadih Arnalda Mussolinija«, razbijali liktorski znaki, zgorle so številne potujovalne šole in vrtnice, padel je učitelj Sottosanti v Vrhpolju pri Vipavi, ki je pljuval svojo jetiko v usta slovenskim otrokom. Seveda so fašisti ob tem podivjali, tlačili v zapore in mučili stotine zavednih ljudi, take, ki naj so delali ali ne v organizaciji TIGR, toda vsi krivi, da so bili Slovenci in da niso bili fašisti. — Kdo je na sliki spodaj?

LABIRINT SMRTI NA VELIKI SOVI

V Sudetskih planinah, na obronkih Velike sove so ostanki velikega betonskega bunkerja. Zgradili so ga nacisti med zadnjo vojno. Nedaleč proč so trije vhodi v podzemlje. Okoliški prebivalci imenujejo vse skupaj »Hitlerjev dvor«. Pred kratkim so začeli okolico raziskovati pripadniki poljske vojske in komisije za raziskovanje vojnih zločincev.

Po naključju so odkrili seznam umrlih pri delu. Ta seznam je pisan v nemščini, ni pa popoln, ker je časovno omejen na konec l. 1944 in 1945. Matično taborišče bližnje podružnice Wüsterwaltersdorf (po poljsko Valim) je bilo taborišče Gross-Rosen. Odkritje podružnice v tako odročnem kraju, kot je Valim, so povezali s »Hitlerjevimi dvoroma« na obronkih Velike sove.

Nedavno si je skupina komisije za raziskave vojnih zločinov ob pomoči vojske ogledala Veliko sovo ter zaslila redke preživele priče. Iskali so v dveh smereh: kaj se je zgodilo iz interniranci, ki so tamkaj delali, in čemu naj bi služili podzemski objekti. Inženirska enota poljske vojske, ki je šla pod zemljo, je imela težavno in nevarno nalogo. Bunker na Veliki sovi je le majhen del labirinta, ki ima več nadstropij. Pred umikom so Nemci mnoge vhode in hodnike minirali. Kljub temu je ekipa odkrila 19 vhodov, ki so razmetani na kakih 40 km širokem območju. Komisija je odkrila dve nadstropji, po izjavah prič pa jih je šest.

Nemci so začeli labirint graditi leta 1943, niso pa ga nehali vse do konca vojne. Vsa dela so bila stroga tajnost. Prebivalcem okoliških vasi so prepovedali sprejemati sorodnike in znance iz drugih krajev, sami pa tudi niso smeli nikamor. Dela je vodila organizacija Todt, stražili pa so esesovci. Zaposleni so bili v glavnem sovjetski in italijanski vojni ujetniki. Tisti, ki so bili zaposleni pri površinskih delih, so živeli v majhnih taboriščih, najbrž zato, da bi skrili obsežnost podzemskih gradenj. Kje pa so tisti, ki so delali v rovih?

Poljski tisk je mnogo pisal o odkritjih, toda javilo se je le nekaj preživelih. Eden izmed njih je Tadeusz Moderski iz Poznania. V labirint je prišel iz Buchenvalda s skupino taboriščnikov. Pripeljali so jih ponoči v popolnoma zaprtih tovornjakih in jih spustili v podzemlje. Esesovci so jim zabicali, da ne smejo govoriti z nikomer iz drugih skupin. Vsakdo, ki bi se zanimal za potnen gradenj, bo usmrčen. Ne glede na to obljubo je tudi sicer vsakogar čakala smrt. Esesovec Lüddelcke je pobijal jetnike s kladivom po temenu. Moderski se je rešil tako, da so ga kot kvalificiranega delavca premostili na drugo gradnjo.

V taborišče so pogosto prihajale nove skupine jetnikov. Neki taboriščnik se spominja skupine petstotih, ki jih je bilo čez dva tedna komaj še dvajset živih. V katekambah je delalo hkrati 5 do 6 tisoč sužnjev. Po oceni komisije za ugotavljanje zločinov je šlo skozi taborišče kakih 30.000 žrtv. V okolici so odkrili več množičnih grobov, ti pa niso tako veliki, da bi lahko sprejeli take množice trupel. Zato mislijo, da je mnogo jetnikov ostalo kar pod zemljo, ker so nacisti pred umikom rove minirali in poplivali.

Veliki podzemski prostori z več metrov debelimi betonskimi stenami dajejo sumiti, da je bila tam tovarna razstreliva. Ti zidovi so zelo podobni onim v gorah Harza, kjer so izdelovali nacisti V-1 in V-2. Nacistom se je zelo mudilo s proizvodnjo, zato so v nekaterih rovih že delali, pa čeprav celotna gradnja še ni bila dovršena.

Pri delu v tih tovarnih smrti so delale tudi ženske. Priča Marija Košarek je izjavila: »Delamo smo v treh predorih. Vsak je bil 50 m dolg in kakih 8 m visok. Ko so nas pripeljali v taborišče, so nam esesovci povedali, da bomo izdelovale milo, vendar pa o tem ne smemo govoriti. V enem izmed prostorov so bile velike hidravlične stiskalnice. Z njimi smo stiskale neki prašek v kocke, popolnoma podobne milu. Te kocke so bile treh barv: rdeče, zelene in rumene. Tudi kmalu so ženskam, ki so delale z rdečim praškom, lasje postali rdeči, tistim, ki so delale z modrim, modri, in tistim, ki so delale z zelenim, zeleni.

Kose tega nenavadnega mila smo vlagale v pločevinaste škatle, ki so jih nato zavarili. Esesovci so jih odnašali v druge oddelke, kamor nismo smele niti blizu Stene predorov, v katerih smo delale, so ves čas močno obilavili z vodo, tako da smo včasih stale do gležnjev visoko v njej.

Ali je bil labirint smrti na Veliki sovi ena izmed nacističnih tovarn za proizvodnjo jedrskega orožja? To bo pokazala prihodnost.

Spomin na Palmanovo

Več mesecev so nas držali v »belgijski« vojašnici v Ljubljani. Ponoči 14. marca pa so nas segnali na dvorišče. Vseh nas je bilo nad 200. Uvrstili so nas v kolono in nas pognali po praznih ulicah proti železniški postaji. Ze se je iz prvih vrst zaslila pesem »Sredi pušk in bajonetov«, ki smo ji vsi pritegnili.

Nas petje je stražarje, ki jih je bilo brzkone več kot nas, silovito razjarilo. S puškimi kopili in kričanjem so nas prisilili k molku. Toda že so začele peti ženske, ki so bile zaprte v vojašnici. Pesem »Nabrusimo kose« je spet silovito razkačila spremstvo.

Ljubljanci so spali, ko smo korakali proti železniški postaji. Tam so nas stlačili v živinske vagoncine in kmalu je vlak odpeljal. Po dolgi in mučni vožnji, ko smo ugibali, kam nas peljejo, se je vlak ustavil na postaji v Palmanovu. Sijalo je sonce, pričakal pa nas je kordon vojakov in oficirjev. Spet so nas uvrstili v kolono dva po dva in podali smo se na pot. Spet je skoraj na vsakogar izmed nas prišel po en stražar, pa še vsak tretji je nosil brozestrelko ali mitraljez. Tako smo korakali v negotovost, sestradani in žejni.

Do petja nam ni bilo več. Sonce je vedno huje pripekalo in pot se mi je zdela strašno dolga. Čez kako uro smo zagledali vasio, pred njo pa nekakšno vojašnico. Kot smo zvedeli kasneje, je bila vojašnica še iz avstrijskih časov. Prišli smo pred vhod. Tam nas je čakal zelo debel oficir, okoli njega pa so stali drugi, bolj suhljati in drobni. Kmalu so zvedeli, da bo debeli naš taboriščni poveljnik.

Mislil sem si: »Fant, prišel si iz dežja pod kap.« V Ljubljani smo se bali, da nas ne bi postrelili, tukaj pa nas bodo nazadnje še pojedli, saj se menda debelih ni zredil od vojaške hrane. Komendant nas je pazljivo opazoval. Kazalo je, da mu nismo preveč všeč. Kmalu je obrnil svoje prsi, polne odlikovanj, in odšel nazaj v vojašnico.

Nas pa so po skupinah spravili v sobe in nas začeli pregledovati. Hkrati po več kot dvajset vojakov na eno skupino. Najprej so nam premetali vsebino kovčkov, nato pa so nas stekli do gola in nas temeljito pretipali. Najbrž nas je ljubljanska policija v spremnem pismu posebno toplo priporočila. V ortopedskem čevlju sem imel skritih 1200 lir. Neki vojak me je vsega preiskal,

končno pa se je spravil tudi nad čevljev. Odrtnal je podlogo in našel ves denar. Imel je črna brado, pa še oči so se mu zdaj zasvetile kot mačku. Potem smo se okopali, vsakomur so dali otep slame, obleko so nam razkužili in v parnem kotlu našli skupni jezik. Za »kapa« smo izvolili učitelja Trosta.

Prišel sem v sektor 219, kjer nas je bilo nad petdeset, večina Ljubljancani, pa tudi ljudje iz vseh vetrov. Prišli smo z istim transportom in skoraj vsak je imel za seboj večmesečni zapor. Zato smo hitro našli skupni jezik. Za »kapa« smo izvolili učitelja Trosta. Prva njegova dolžnost je bila, da je postavil pred oba vhoda v sektor stražo. Ta je morala paziti, kdaj je prišla blizu italijanska patrulja. V takem primeru je stražar zaklical: »Podmornica prihaja!« Na tak svrilen klic smo takoj poskrili vse prepovedane predmete — kor papir, svinčnike in predvsem nože, pa tudi prenehali vso razpravljanje. V sektoru smo bili namreč vsi pristaši OF. Čeprav vsi enotni, smo se tudi včasih sporeli, posebno komunisti in pristaši drugih, v OF vključenih strank.

Iz Ljubljane smo prišli precej sestradani. Sele zdaj, na zraku, ko nismo bili več med zidovi, smo začutili lakoto. Toda mineštre so bile vse preveč redke, da bi nas nastile. Vodstvo OF v taborišču je sklenilo zato organizirati gladovno stavko. Kmalu so vsi sektorji vedeli zanjo in kdaj se bo začela. Na določeni dan smo organizirano počakali kotle in jih polne, s kadečo se mineštro, vpricho osupljeni stražarjev, zlili v stranišče. To je stražo hudo zbegalo. Kmalu so pridrveli oficirji z močnimi, okrepljenimi patruljami. Najbrž se jim je zdela naša stavka blaznost, pa še sredi njihove države. Se isti dan so imeli naši predstavniki razgovore s poveljstvom. Privolili so v naše pogoje, da pridejo v kuhinjo naših ljudi, ki jih bomo mi sami določili in da bo hrana boljša.

Od tega dne so postali stražarji zelo nemirni. Število stražarjev se je povečalo, okoli taborišča so krožile močnejše vsebinske patrulje. Nekega dne pa so močno zastražili naš II. sektor in temeljito preiskali šotore. Potem so temeljito preiščali prebivalce šotorov in sektorjev.

Poleg skrbi, ki smo jih povzročali fašistični soldateski, pa smo jim bili tudi v zabavo. Vsako nedeljo dopoldne, po prvi maši, so namreč domači fantje iz okolice obiskali poveljnika taborišča. Čeprav so bili kaj klavirni, oblečeni v fašistične uniforme, podobne vrcem, so nas ogledovali v spremstvu poveljnika kot mi gledamo v živalskem vrtu leve ali opice. Poveljnik si je ob takih priložnostih gladil trebuh, kot bi hotel reči: »Glejte nas, saj tukaj bolj trpimo, ko moramo krotiti take razbojnice, kot bi bili na ruski fronti. Veliko dela nas še čaka, preden jih bomo naučili kulture.« Kmečki fantje v fašističnih uniformah so ga pazljivo poslušali.

Mi pa smo organizirali predavanja in sestanke. Lepega dne pa je udarilo med nas kot strela z jasnega: fašizem je propadel. Vlado prevzel Badoglio. Italijanske vojske, ki so nas stražili, je novica močno prevzela. Kar noreli so od veselja. »Guerra finita. Eviva Badoglio!« so kričali, metali puške ob tla, čepice pa kvišku. Mi interniranci smo ostali mirni, saj smo vedeli, da vojne še ni konec in da smo v Italiji, daleč od domačih krajev. Opoldne se je prikazal poveljnik taborišča, nas žalostno gledal in solze so mu polzele po obrazu. Od hlipanja mu je trebuh kar poskakoval. Skoraj zasmilil bi se nam. Podoficir, ki nam je pregledoval od doma poslana paketa in pri tem pokazal dosti brezobzornosti, je tisti dan prvič prišel v taborišče močno pijan. Od tistega dne sploh ni več pregledoval paketov.

Naša organizacija se je zdaj še bolj utrdila. Vrstila so se predavanja, zvečer pa smo pripravili mitinge s petjem in programi. Vodil jih je Slavko Zore iz Ljubljane. Tako smo dočkali tudi kapitulacijo Italije. Stražarji so pometali puške in se porazgubili. Vodstvo OF je prevzelo poveljstvo nad taboriščem. Prve naše patrulje so odšle na vse strani, toda nobena se ni vrnila. Sele ena izmed naslednjih se je vrnila s poročilom, da Furlanijo zasedajo Nemci. Naše vodstvo nam je dalo navodilo, kako naj se obnašamo proti domačim prebivalcem, ki niso krivi našega gora. Nato pa je četa za četo bivših internirancev krenila skozi Visco, Gonars in Gradiško proti Sloveniji.

FRANC DERGANČ

PREBERITE TUDI TO

Uživalec invalidskih pravic, ki so mu po predpisih o vojaških vojnih invalidih izplačali določen znesek, do katerega ni imel pravic, je dolžan vrniti prejeti znesek v teh primerih:

● če je na podlagi netočnih podatkov, za katere je vedel ali je moral vedeti, da so netočni, dobil izplačilo, ki mu ne gre, ali pa dosegel izplačilo višjega zneska, kot mu pripada (npr. če je na podlagi lažnih ali netočnih podatkov pridobil invalidsko svojstvo in prejel osebno invalidnino, ali pa če je pri uveljavljanju pravic na invalidski dodatek prikrikl del dohodkov ter je zato prejel višji dodatek in slično);

● če je dobival invalidske prejemke zato, ker ni prijavil sprememb, ki vplivajo na izgubo ali znižanje prejemkov, a je za te spremembe vedel, oziroma je moral vedeti zanje (npr. če uživalec invalidskega dodatka ne prijavi vstopa družinskega člana v delovno razmerje ali pridobitve pokojnove (i. sl.);

● če bi mu izplačevali višje zneske, kot mu gre (npr. Z odločbo je priznan za invalida VI. skupine s 5000 dinarji invalidnine, a v invalidski izplačilni knjižico bi bil pomotoma vpisan višji znesek). Obveznost vračanja nepravilno prejetih zneskov se ne vle-

če v nedogled, marveč velja največ za zadnja tri leta, računajoč od zadnjega nepravilnega prejemka.

V primeru, ko je nekdo dolžan vrniti nepravilno prejete zneske, določi občinski upravni organ rok, v katerem mora prizadeti vrniti navedeni znesek. Če bi le-ta tega ne storil, gre za deva pred sodišče.

Za vračanje nepravilno prejetih zneskov pridejo v poštev: a) invalidski prejemki; b) pomoč za opremo novorojenčka; c) povrnitev pogrebnih stroškov; d) posmrtna pomoč; e) oskrbnina za čas poklicne rehabilitacije. Povrnitev škode za uporabo drugih pravic ne pride v poštev (npr. uporaba zdravstvenega varstva, brezplačne in znižane vožnje itd.).

ODGOVORI NA »ZNAJJE IN SPOMIN«:

Ferdinand Bidovec
Franc Marušič
Zvonimir Miloš
Alejs Valenčič

—TV 15— izhaja vsak teden. Izdaja ga predsedstvo Zveze združenj Borov NGV Slovenije — Zaveza »Borov«, Lj., Beethovnova 10/II. — Tisk in kileži: CZP — Ljudska pravica — Ljubljana. — Gist ureja uredniški odbor. Letna naročnina znaša 800 dinarjev, posamezna številka stane 20 dinarjev. Narodno pošiljate na naslov: Uprava — TV-15 — Ljubljana, Beethovnova 10, prtlj., p. predaj 599/23 ali na tekovni račun pri Narodni banki 400-11/608-28 — Telefonska številka: glavni in odgovorni urednik — TV 15 — 31-901, tajništvo in novinarji — TV 15 — 22-313, uprava — TV 15 — 22-40. Reklapise ne vračamo.